

***When I feel angry,
There are things I can do to feel calm again***

- *Een onderzoek naar Social Stories in combinatie met moeilijk verstaanbaar gedrag -*

*Masteronderzoek in het kader van de Leerroute MSEN Autismespecialist van het
Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg te Tilburg*

Student:	Nynke van Angeren
Studentnummer:	2166656
Email:	n.vanangeren@student.fontys.nl
Begeleid door:	W. Lampen
Opleidingscoördinator:	I. van der Sommen
Lesplaats:	Utrecht
Tijdvak:	2011/2012

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	pag. 4
Inleiding.....	pag. 5
1.Praktijkonderzoek.....	pag. 6
1.1 Aanleiding.....	pag. 6
1.2 Handelingsverlegenheid	pag. 6
1.3 Doel van het onderzoek.....	pag. 6
1.4 Doel in het onderzoek.....	pag. 7
2.Theoretisch kader.....	pag. 8
2.1 Autisme Spectrum.....	pag. 8
2.2 Cognitieve theorieën.....	pag. 9
2.3 Methode Social Stories.....	pag.10
2.4 Challenging behavior, probleemgedrag of moeilijk verstaanbaar gedrag.....	pag.11
3. Methode.....	pag.12
3.1 Onderzoeksgroep	pag.12
3.2 Individugericht onderzoek.....	pag.12
3.3 Onderzoeksinstrumenten en –middelen.....	pag.12
3.3.1 Literatuuronderzoek.....	pag.12
3.3.2 Lezen.....	pag.13
3.3.3 Bevragen.....	pag.13
3.3.4 Observeren.....	pag.15
3.3.5 Bevragen: teambespreking.....	pag.16
3.3.6. Social Stories.....	pag.16
3.4 Triangulatie	pag.18
4. Resultaten.....	pag.19
4.1 Data analyse.....	pag.19
4.2 Betrouwbaarheid.....	pag.19
4.3 Validiteit.....	pag.19
4.4 Vergelijking onderzoeksgegevens.....	pag.19
4.4.1 Verkregen gegevens interview collega's en mentordocente.....	pag.19
4.4.2 Verkregen gegevens vanuit het interview met N.....	pag.22
4.4.3 Analyse Formulieren Incident Melding.....	pag.25
4.4.4 Teambespreking en bespreking met ouders.....	pag.27
4.4.5 Bespreking Social Stories met N.....	pag.27
4.4.6 Verkregen data naar aanleiding van de observatie.....	pag.28
4.5 Samengevat.....	pag.31
5. Conclusie en discussie.....	pag.33
5.1 Beantwoording van de deelvragen.....	pag.33
5.2 Hypothesetoetsing.....	pag.34
5.3 Onderzoeksvraag.....	pag.35

5.4 Verlegenheidsituatie.....	pag.36
5.5 Eventueel vervolgtraject.....	pag.36
6. Aanbevelingen.....	pag.37
6.1 Delen van kennis.....	pag.37
6.2 Doe niet meer wat niet werkt, doe meer van wat wel.....	pag.37
6.3 Betrek de omgeving.....	pag.37
6.4 Suggesties voor verder onderzoek.....	pag.38
7. Persoonlijke reflectie.....	pag.39
Literatuurverantwoording.....	pag.41

Bijlagen

Bijlage 1: Tien criteria voor het schrijven van een Sociaal Verhaal

Bijlage 2: Semigestructureerde observatie

Bijlage 3: Social Story *Boos zijn*

Bijlage 4: Social Story *Kwijt zijn*

Bijlage 5: Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?*

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op de werking van de methode Social Stories waarbij ik mij heb afgevraagd of deze methode bijdraagt aan afname van moeilijk verstaanbaar gedrag.

De te onderzoeken groep bestaat in dit individugericht onderzoek uit één persoon. Ik noem hem N om zijn anonimiteit te waarborgen. N is een jongen van 13 jaar oud, met een stoornis binnen het Autisme Spectrum (ASS) en een licht verstandelijke beperking.

Om tot de resultaten van dit onderzoek te komen ben ik eerst de beginsituatie gaan bepalen middels interviews met professionals uit het werkveld, een interview met N, het analyseren van *Formulier Incident Melding* (zoals deze gebruikt worden binnen Stichting Ons Tweede Thuis, de Stichting waarbinnen N woont) een teambespreking en een bespreking met de ouders van N. Vanuit de beginsituatie zijn drie Social Stories geschreven en besproken met N, waarna het gedrag van N in de besproken situaties gedurende een periode van vier weken is geobserveerd.

Uit de observatie blijkt dat het inzetten van de methode Social Stories leidt tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag bij N en de voorgestelde reacties, zoals beschreven in de Social Stories, laat zien.

De aanbevelingen vanuit dit onderzoek richten zich op:

- Het delen van kennis aangaande de methode Social Stories, zowel met de directe omgeving van N als Stichtingsbreed;
- Het oplossingsgericht in gesprek gaan met de persoon met ASS;
- Het betrekken van de omgeving bij wat je doet rondom de persoon met ASS met als doel zoveel mogelijk op één lijn te zitten en daarmee de steun voor de persoon met ASS te vergroten en
- Een suggestie voor verder onderzoek.

Inleiding

Voor mijn masteronderzoek in het kader van de leerroute MSEN Autismespecialist aan de Fontys Hogescholen heb ik een individugerichtonderzoek gedaan naar de methode Social Stories van Carol Gray waarbij ik mij heb afgevraagd of deze kan bijdragen aan het afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag. De onderzoeksvraag is:

Leidt het inzetten van de methode Social Stories tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag bij een jongen met ASS en een licht verstandelijke beperking?

In dit onderzoeksverslag komen achtereenvolgens de volgende onderwerpen aan bod:

Hoofdstuk 1: de aanleiding van het onderzoek, handelingsverlegenheid en het *doel van* en *doel in* het onderzoek;

Hoofdstuk 2: het theoretisch kader met daarin verduidelijking van de begrippen in de onderzoeksvraag en de theoretische verdieping;

Hoofdstuk 3: beschrijving van de onderzoeksgroep op relevante achtergrond kenmerken, het soort onderzoek en de gebruikte methoden en instrumenten;

Hoofdstuk 4: een beschrijving van de onderzoeksresultaten;

Hoofdstuk 5: een korte terugblik, beantwoording van de deelvragen, de hypothesen worden getoetst, er volgt een conclusie en een beschrijving van een eventueel vervolgtraject;

Hoofdstuk 6: de aanbevelingen met suggesties voor verder onderzoek op grond van wat de resultaten hebben opgeleverd voor mijn beroepspraktijk;

Hoofdstuk 7: een persoonlijke reflectie op het onderzoek.

Met veel plezier, mede dankzij het enthousiasme van N, zijn ouders en mijn collega's, heb ik aan dit onderzoek gewerkt.

1. Praktijkonderzoek

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de aanleiding van het onderzoek, de handelingsverlegenheid en het *doel van* en *doel in* het onderzoek beschreven.

1.1 Aanleiding

De methode Social Stories werd ontwikkeld door Carol Gray (1994): *The goal of a Social Story is to share accurate social information in a patient and reassuring manner that is easily understood by its audience. Half of all Social Stories developed should affirm something that an individual does well. Although the goal of a Story should never be to change the individual's behavior, that individual's improved understanding of events and expectations may lead to more effective responses* (www.thegraycenter.org, para. 'what are social stories', verkregen op 28 oktober 2011). De methode van Carol Gray is gericht op het vergroten van begrip in sociale situaties. Een sociaal verhaal beschrijft een sociale gebeurtenis in begrijpelijke stappen. Hoewel irrelevante informatie wordt weggelaten, worden gevoelens, gedachten en gedrag (van anderen) wel beschreven. In het afgelopen jaar heb ik verschillende Social Stories geschreven voor mensen met wie ik werk, en met succes. Het viel mij op dat verschillende professionals (inclusief ikzelf vóór de opleiding) niet bekend waren met de methode, van mijn directe collega's tot verschillende gedragsdeskundigen met wie ik te maken heb in mijn werk. De methode was ook onbekend voor de cliënten en hun ouders. Als autismespecialist zie ik als een van mijn taken om de kennis en mogelijkheden tot handelen te vergroten bij de cliënt en de mensen in zijn of haar directe omgeving. Ik bemerkte enthousiasme bij de cliënten, hun omgeving en mijn collega's. Mede hierdoor werd mijn enthousiasme gewekt om deze methode te gebruiken in mijn praktijkonderzoek.

1.2 Handelingsverlegenheid

Op de woonvoorziening Burchtpoort is een jongen komen wonen met een *Autisme Spectrum Stoornis* (verder aangeduid als ASS) en een lichte verstandelijke beperking (TIQ75). In de interactie met medecliënten, medeleerlingen, begeleiders en zijn familie vertoont hij gedrag dat afstoot of waar anderen last van ondervinden. Dit maakt dat anderen bang voor hem zijn of hem pesten. Dit vindt hij niet leuk, hij wil het graag goed doen. Daarnaast lijkt het voor hem niet duidelijk wat hij in bepaalde situaties van anderen kan verwachten en wat anderen van hem verwachten. Ik merkte dat er handelingsverlegenheid is bij mij, mijn collega's, zijn ouders en op school over de vraag hoe hem hierin te ondersteunen en ermee om te gaan. Een negatieve ervaring voorkomen willen we allemaal. Maar hoe? De vraag rees of inzicht in sociale situaties hem zou helpen en voorkomen dat hij gedrag vertoont waar anderen en hij last van ondervinden. Draagt inzicht in bij aan het doen afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag?

1.3 Doel van het onderzoek

Het globale onderwerp van het onderzoek is: verminderen van moeilijk verstaanbaar gedrag middels Social Stories.

Graag zou ik de interactie tussen deze jongen en zijn omgeving kwalitatief verbeteren en het inzicht in de interacties van beide vergroten.

1.4 Doel *in* het onderzoek

In een individugericht onderzoek, N=1 research (Harinck&Smit, 1999), zou ik graag onderzoeken of de methode Social Stories ingezet kan worden bij het verminderen van moeilijk verstaanbaar gedrag.

Leidt het inzetten van de methode Social Stories tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag bij een jongen met ASS en een licht verstandelijke beperking (TIQ 75)?

Met de volgende deelvragen:

- Wanneer spreken we van moeilijk verstaanbaar gedrag bij deze casus?
- In welke situaties is er sprake van moeilijk verstaanbaar gedrag bij deze casus?
- Voor welke situaties wordt er een Social Story ingezet?
- Wanneer is er sprake van vermindering van moeilijk verstaanbaar gedrag?

Uiteindelijk hoop ik te komen met een voorstel voor het al dan niet werken met Social Stories wanneer het gaat om het verminderen van moeilijk verstaanbaar gedrag en zorg ik hierbij voor adequate kennisoverdracht, opdat de omgeving hier indien nodig en mogelijk, ook mee kan werken.

In het volgend hoofdstuk zal ik de begrippen zoals geformuleerd in de onderzoeksvraag definiëren aan de hand van literatuuronderzoek en de onderzoekshypothesen formuleren.

2. Theoretisch kader

2.1 Autisme Spectrum

Autisme is een pervasieve ontwikkelingsstoornis die gekenmerkt wordt door een andere denkstijl en dus kwalitatieve verschillen genereert op het vlak van communicatie, sociale vaardigheden en verbeelding (Serruys, 2005, p. 18). Men spreekt van Autisme wanneer er een diagnose is gesteld binnen het Autisme Spectrum aan de hand van de *Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-IV, in 1994 verschenen). De categorie van de pervasieve ontwikkelingsstoornissen in de DSM-IV komt ruwweg overeen met wat Lorna Wing (1997) het autistisch spectrum noemt. De term autismspectrumstoornis (ASS) wordt de laatste jaren meer gebruikt in plaats van een specifieke DSM diagnose. Het spectrum verwijst dan naar de diverse verschijningsvormen en de verschillende graden van ernst. Lorna Wing beschrijft de kernsymptomen van ASS als een triade van beperkingen op het gebied van:

- sociale interactie;
- communicatie en
- verbeelding (Wing, 2001 en Vermeulen, 2002).

Deze drie basiskenmerken van autisme zijn de triade van moeilijkheden die alle mensen met autisme delen, hoe verschillend ze voor de rest ook kunnen zijn. Uiteraard is de manier waarop de drie basiskenmerken zich uiten ook per persoon weer erg verschillend.

In het verdere onderzoeksverslag verwijst ASS naar het autismspectrum met gemeenschappelijk, kwalitatieve stoornissen in de sociale interactie, de communicatie en de verbeelding (de triade van Wing).

De diagnose ASS is een gedragsdiagnose. Vanuit waarneembare kenmerken besluit men dat de hersenen op een andere manier informatie verwerken, vanuit gedrag neemt men aan dat er een probleem is op het vlak van betekenisverlening. Serruys noemt het als opvallend dat: waar men de criteria beschrijft die te maken hebben met communicatie en sociale interacties is de terminologie vooral gericht op 'beperkingen', 'onvermogen', 'tekortkomingen', 'achterstand in....'. Wat gewone kinderen spontaan en schijnbaar zonder veel inspanning ontwikkelen blijkt niet of veel moeilijker te lukken bij kinderen met autisme. Autisme wordt hier vooral gezien in termen van wat een kind niet kan, niet doet.... Bij het derde deel van de triade valt op dat er minder sprake is van een tekort, maar veeleer aan een teveel van gedrag: preoccupatie, zeer sterke (maar beperkte) interessepatronen, onwrikbare gehechtheid aan routines, dwangmatig herhaalde bewegingen....Is het derde deel van de triade niet een oplossing (compenserende strategieën) voor kwalitatieve tekortkomingen op het gebied van sociale interactie en communicatie (Serruys, 2005)? Het niet-begrijpen, het 'anders begrijpen' van de omgeving, maar ook het niet begrepen worden door deze omgeving leidt haast onvermijdelijk tot een 'bestaan onder spanning'. Kan het dus zo zijn dat wanneer het inzicht in de omgeving, middels Social Stories, spanning doet afnemen en daarmee compenserende strategieën die niet wenselijk zijn voor het kind met ASS en de omgeving, zoals probleemgedrag minder voorkomen?

2.2 Cognitieve theorieën

Theory of Mind

Er zijn verschillende cognitieve theorieën over de achterliggende oorzaak van de kwalitatieve stoornissen in de sociale interactie, de communicatie en de verbeelding. Ten eerste de *Theory of Mind (ToM)*¹ van Frith (1989). De ToM gaat ervan uit dat voor interactie het besef nodig is dat andere mensen in je omgeving iets anders kunnen denken of voelen dan jijzelf. Daarnaast is de vaardigheid nodig om gedachten, intenties, gevoelens en ideeën toe te schrijven aan jezelf en anderen. Door je in te leven in een ander kun je gedrag van anderen voorspellen en kun je er op anticiperen. Kinderen met ASS hebben moeite met deze vaardigheden. Er zijn verschillende vormen van inlevingsvermogen of perspectiefneming:

- Visuele perspectiefneming: afleiden waar iemand naar kijkt, wat iemand (niet) ziet;
- Affectieve perspectiefneming: afleiden wat iemand voelt;
- Conceptuele perspectiefneming: afleiden wat iemand weet, denkt of wilt.

De conceptuele perspectiefneming is voor kinderen met ASS het meest moeilijk, omdat de context belangrijk is om te kunnen achterhalen wat iemand denkt (Vermeulen, 2009, p. 112). Het betekenis verlenen aan de context is moeilijk voor kinderen met ASS. Hier kom ik later nog op terug.

Executieve functies

Volgens Pennington en Ozonoff (1996) zijn bij kinderen met ASS de *executieve functies*² verstoord. Deze basale functies zorgen ervoor dat we niet automatisch reageren op iedere prikkel van buitenaf, waardoor omgevingsinvloeden ons volledig zouden sturen en beheersen. De executieve functies spelen een rol bij de vaardigheid om voor het oplossen van een bepaald probleem de geschikte oplossingsstrategie te kiezen, bij impulscontrole, planningsgedrag, georganiseerd zoeken en flexibiliteit. Wanneer het executieve systeem niet goed werkt, ontstaan er problemen die autisme typeren, zoals vastzitten aan routines, niet kunnen onderdrukken van dominante associaties, moeilijk kunnen plannen en organiseren van activiteiten en vooral het niet kunnen wisselen van aandacht (Vermeulen, 2009). Voor kinderen met ASS is het moeilijk hun aandacht en reacties aan de omstandigheden aan te passen.

Centrale coherentietheorie

Centrale coherentie is de neiging van mensen zonder ASS om stimuli op een globalistische wijze te interpreteren, rekening houdend met de context (Roeyers, 2008). Volgens de *centrale coherentietheorie* van Frith (1989) moet betekenisverlening plaatsvinden door het samenvoegen van informatie uit de omgeving. Kinderen met ASS verwerken veel informatie als losstaande prikkels, die betekenisloos blijven doordat de samenhang met het grotere geheel wordt gemist. Ze kunnen moeilijk of geen samenhang construeren uit de afzonderlijke gegevens. Dit maakt de omgeving voor kinderen met ASS chaotisch.

¹ De bekwaamheid om mentale toestanden – zoals intenties, wensen, meningen, kennis, enz. – toe te kennen aan zichzelf en anderen (Roeyers, 2008).

² Executieve functies (EF) is een overkoepelende term die gebruikt wordt om cognitieve functies te beschrijven die vermoedelijk worden gemedieerd door de prefrontale cortex. Het gaat hierbij om mentale processen voor het plannen en controleren van ons denken en doen (Roeyers, 2008).

Veranderingen en onbekende situaties maken de omgeving extra onsamenhangend en roepen vaak weerstand op (www.leokannerhuis.nl, verkregen op 15 mei 2012). Het vermogen om rekening te houden met de context (het samenvoegen van informatie en hier betekenis aan verlenen) is niet vanzelfsprekend voor kinderen met ASS.

Vermeulen noemt dit contextblindheid. Contextblindheid is een tekort in het vermogen om spontaan en onbewust context te gebruiken in het verlenen van betekenis (Vermeulen, 2009, p. 230). Context helpt ons wat we zien, voelen, horen, enzovoort te begrijpen (Vermeulen, 2009, p. 29).

Kortom: de triade van beperkingen van kinderen met ASS (Wing, 2001) is een gevolg van de verschillende cognitieve stijl op het gebied van Theory of mind (Frith, 1989), storing in de Executieve Functies (Pennington en Ozonoff, 1996) en de gebrekkige Centrale Coherentie (Frith, 1989). Deze verschillende cognitieve stijlen bij kinderen met ASS zijn te verklaren vanuit autisme als contextblindheid (Vermeulen, 2009).

Misverstanden bij communicatie en in de sociale omgang zijn een logisch gevolg van contextblindheid (Vermeulen, 2009).

Hypothese

Het gebruik van social stories verduidelijkt de context en voorkomt daarmee misverstanden.

2.3 Methode Social Stories

De methode sociale verhalen werd ontwikkeld door Carol Gray (1994) en is succesvol gebleken, doordat ze autistische kinderen in staat stelt de hints en activiteiten voor bepaalde situaties te begrijpen (Bogdashina, 2004). Social Stories, of Sociale Verhalen, zijn korte 'verhalen' geschreven om een specifieke sociale situatie te beschrijven die problematisch is gebleken voor een kind met ASS. Het verhaal wordt geschreven vanuit het perspectief van het kind en aangepast aan het niveau van het kind (Gray, 1995). Sociale Verhalen verschaffen een individuele en precieze informatie over die situaties die het kind als moeilijk of verwarrend ervaart. De situatie wordt in detail beschreven en de focus wordt op bepaalde essentiële punten gelegd: de belangrijke *social cues*, de te verwachten gebeurtenissen en reacties in deze situatie, de acties en reacties die er verwacht worden van hem en waarom. Het doel van de sociale verhalen is het vergroten van inzicht van het kind en hem of haar meer comfortabel laten voelen in en mogelijk gepaste reacties aandragen voor de sociale situatie. Een Sociaal Verhaal moet voldoen aan tien afgebakende criteria³, om de veiligheid van de persoon met autisme te waarborgen (Gray, 2010). Elk verhaal begint met informatie over waar de gekozen situatie ontstaat en beschrijft wie erin voorkomt en wat er gebeurt (Bogdashina, 2004).

Hypothese

Het vergroten van inzicht bij de cliënt in sociale situaties, het meer comfortabel laten voelen van de cliënt in en mogelijk gepaste reacties aandragen voor de sociale situatie door een sociaal verhaal, draagt bij aan het reduceren van probleemgedrag.

³ Zie bijlage 1: Tien criteria voor het schrijven van een Sociaal Verhaal.

Serruys trekt een parallel tussen autisme en het begrip 'Sence of coherence', wat staat voor het 'gevoel van verbondenheid' (Antonovsky, 1987). De kwaliteit van 'sence of coherence' wordt bepaald door drie dimensies:

1. Het vermogen te begrijpen wat men meemaakt;
2. De mogelijkheid om er betekenis aan toe te kennen;
3. De mate waarop invloed uitgeoefend kan worden.

M.a.w.: snapt de persoon wat hij meemaakt, ziet hij er de zin van in en kan hij meesturen (Serruys, 2005, p. 20)? Social stories verduidelijken wat de persoon meemaakt, vergroten het inzicht (zin inzien) en dragen mogelijk een gepaste reactie aan (meesturen).

2.4 Challenging behavior, probleemgedrag of moeilijk verstaanbaar gedrag

Problematisch gedrag is elk gedrag dat schadelijk is voor de persoon met autisme en/of zijn of haar omgeving (Serruys, 2005). Serruys stelt dat normen en regels gebonden zijn aan een dynamische sociale context die onmogelijk te vatten is voor mensen met autisme (Serruys, 2005, p. 17). Dit klopt met autisme als contextblindheid volgens Vermeulen.

Er is geen eenduidigheid in de termen waarmee problematisch gedrag wordt aangeduid. Zo wordt er gesproken over 'challenging behavior' (het gedrag stelt anderen voor een uitdaging), 'probleemgedrag' (het gedrag is een probleem) of 'moeilijk verstaanbaar gedrag' (anderen zijn niet of onvoldoende in staat het gedrag te interpreteren of de communicatieve boodschap ervan te duiden). Naar mijn mening horen deze begrippen bij elkaar: het gedrag is een probleem voor het kind met ASS en anderen worden voor een uitdaging gesteld en zijn onvoldoende in staat het gedrag te interpreteren of de communicatieve boodschap ervan te duiden (onder de Ijsberg).

Kraijer (1991) verdeelt challenging behavior, probleemgedrag of moeilijk verstaanbaar gedrag onder in vier verschillende vormen:

1. *Instrumenteel probleemgedrag*: het probleemgedrag is in eerste instantie een middel om een buiten de handeling c.q. prikkeling zelf liggend doel te bereiken.
2. *Reactief probleemgedrag*: het gedrag is een uiting van- of reactie op onlust, spanning, paniek en/of angst.
3. *Zichzelf – stimulerend probleemgedrag*: bij een tekort aan stimuli, hypo-arousal, verveling.
4. *Patroonmatig probleemgedrag*: een tot een vast patroon geworden vorm van instrumenteel, reactief of zichzelf-stimulerend probleemgedrag.

Van welke vorm van probleemgedrag er precies sprake is bij deze casus, komt in hoofdstuk 3 en 4 aan de orde. Om dit te kunnen duiden wil ik eerst de interviews afgenomen hebben. Ik vind het belangrijk om te onderzoeken van welke vorm van gedrag er sprake is bij N, omdat de oorzaak van het gedrag van belang is bij het kiezen en schrijven van de Social Story.

In het volgende hoofdstuk beschrijf ik de keuze voor individugericht onderzoek, de onderzoeksgroep en de gebruikte instrumenten en methoden binnen dit onderzoek.

3. Methode

3.1 Onderzoeksgroep

De te onderzoeken groep bestaat in dit individugericht onderzoek uit één persoon. Ik noem hem N om zijn anonimiteit te waarborgen. N is een, over het algemeen, vrolijke jongen van 13 jaar oud. N heeft een lichte verstandelijke beperking (intelligentieonderzoek 2006 via de Rakit, TIQ 75). In 2006 is door het RIAGG PDD-NOS⁴ gediagnosticeerd. De oorzaak van de handicap van N is onbekend. N volgt praktijkonderwijs aan een kleine school in Hoofddorp. N is de oudste van een gezin met twee kinderen. Hij heeft een jonger broertje, S. S heeft ook een stoornis binnen het autisme spectrum. De ouders van N zijn gescheiden en hebben beiden een nieuwe relatie. N is dol op beide ouders en zijn broertje (al is het moeilijk voor hem om richting te geven aan het contact met zijn broertje). Hij bezoekt hen op vaste dagen en tijden. Hij blijft niet bij ouders slapen. In 2010 is N komen wonen binnen Stichting Ons Tweede Thuis. Sinds november 2011 woont hij op de kindergroep van woonvoorziening Burchtpoort.

3.2 Individugerichtonderzoek

Individugericht onderzoek (Harinck & Smit, 1999) richt zich op het handelen van een professional met één of enkele leerlingen (Harinck, 2010). Dit individugericht onderzoek is een N=1 research (Harinck & Smit, 1999). Het gaat om een experiment bij één individuele persoon. De vraagstelling heeft betrekking op de relatie tussen een uitgevoerde behandeling (in dit geval het gebruik van Social Stories) en het bereikte resultaat (vermindering van moeilijk verstaanbaar gedrag of probleemgedrag). Door na te gaan of dit gedrag verandert na de start van de behandeling, kunnen voorzichtig conclusies worden getrokken over het resultaat van de behandeling in dit ene geval.

Zoals in hoofdstuk 1 beschreven heeft de methode Social Stories tot doel het begrip van het individu te vergroten, hem meer comfortabel te maken in en suggesties te geven voor passende reacties in de sociale situatie. Gedragsverandering is echter geen doel van de Social Stories. De methode Social Stories wordt in dit onderzoek getoetst op een onverwachte uitkomst, namelijk vermindering van moeilijk verstaanbaar gedrag.

3.3 Onderzoeksinstrumenten en –middelen

3.3.1 Literatuuronderzoek

Het Theoretisch kader, het literatuuronderzoek, is de theoretische verdieping gerelateerd aan de handelingsverlegenheid en onderzoeksvraag met een definiëring van de kernbegrippen uit de onderzoeksvraag. De begrippen zoals geformuleerd in mijn onderzoeksvraag zijn hierin gedefinieerd. Het literatuuronderzoek vormt de basis voor de methodiek in dit praktijkonderzoek.

⁴ PDD-NOS Pervasive ontwikkelingsstoornis, niet anderszins omschreven; er zijn ernstige tekorten op het vlak van de sociale omgang om de communicatie of er zijn stereotype interesses, gedragingen en activiteiten, maar het gedrag beantwoordt niet aan de criteria voor een andere stoornis (Vermeulen, 2004).

3.3.2 Lezen

Wanneer er sprake is van moeilijk verstaanbaar gedrag is het binnen Stichting Ons Tweede Thuis verplicht een zogenaamd *Formulier Incident Melding Ons Tweede Thuis* in te vullen. Deze worden m.i.v. april 2012 digitaal ingevuld. Het is verplicht deze formulieren in te vullen wanneer er sprake is van *Agressie* (verbaal, lichamelijk, zelfverwonding, objecten en dan tegen zichzelf, een andere cliënt, een medewerker, materiaal, niets/niemand, anders), *Medicatie incident* (welke vorm dan ook), *Voeding* (verstikken, verbranden, bedorven, consumptie van niet-eetbare middelen, anders) *Vallen* (welke vorm dan ook), *Stoten/Knellen/Botsen, Weglopen of Vermissing*. Tevens wordt het incident beschreven door de medewerker. Mede om de beginsituatie van mijn onderzoek te bepalen heb ik vanuit deze meldingen kwantitatieve gegevens verzameld met de volgende punten:

- *Hoe vaak is er sprake geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag, in casu agressie, van 1 april 2012 (start digitale formulieren) tot 6 juli 2012 (bespreking met N, eerste Social Story).* Ik wil dit weten, om deze data te kunnen afzetten tegen verkregen data na het inzetten van de Social Stories.
- *Van welke vorm van agressie is er sprake geweest?*
 - ☐ LA: Lichamelijke agressie
 - ☐ LD: Lichamelijk dreigen
 - ☐ VA: Verbale agressie
 - ☐ IA: iets afpakken van een ander
 - ☐ KM: iets expres kapot maken of beschadigen
 - ☐ OA: Overig agressief gedrag

Agressie uit zich niet altijd op dezelfde manier bij N en verschilt in mate en ernst. Om de beginsituatie te bepalen en te kunnen vergelijken met de te verkrijgen data uit de observatie heb ik de vorm van agressie onderverdeeld.

- *In welke sociale situaties is er sprake geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag, in casu agressie, van 1 april 2012 tot 6 juli 2012.*

Ik hoop hierin mede te ontdekken welke sociale situaties het meest ingewikkeld zijn voor N.

- *Wat de directe aanleiding is voor het moeilijk verstaanbare gedrag, in casu agressie, van 1 april 2012 tot 6 juli 2012.*

Ik hoop hierin mede te ontdekken welke situaties spanning opleveren bij N.

3.3.3 Bevragen

Collega's

Het interview leent zich voor een brede verscheidenheid aan onderwerpen, meningen, gedrag, gevoelens, gebeurtenissen en gedrag. Een semigestructureerd interview heeft een onderwerp en een aantal hoofdzaken die aan de orde moeten komen (Harinck, 2010).

Ik heb gekozen voor een semigestructureerd interview als onderzoeksinstrument om kwalitatieve gegevens te verzamelen over het moeilijke verstaanbare gedrag van N in sociale situaties (welk gedrag wordt er gezien en als moeilijk verstaanbaar ervaren).

Mede naar aanleiding van deze interviews wil ik vaststellen welke sociale situaties als meest lastig worden ervaren om te kiezen over welke situaties de sociale verhalen geschreven worden (in de klas, bij ouders en op de woning). Vanuit deze beginsituatie ga ik middels semigestructureerde observatie kwantitatieve gegevens verzamelen over het gedrag van N, om zo afname van gedrag te kunnen meten (kwantitatief).

Ik heb een semigestructureerd interview afgenomen bij vijf collega's die met N werken en bij zijn mentordocent van school.

Voorafgaand aan het interview heb ik een interviewschema opgesteld, waarin de vragen zijn opgenomen die ik in ieder geval wil stellen. In een semi-gestructureerd interview zijn het meestal vijf tot tien hoofdvragen, bijna altijd open vragen en de vragen zijn altijd een uitwerking van bepaalde deelvragen (Harinck, 2010). Ik heb in het interview de volgende zes vragen gesteld:

- *Wat vind jij moeilijk verstaanbaar gedrag?*

Deze vraag heb ik gesteld om te achterhalen wat mijn collega verstaat onder moeilijk verstaanbaar gedrag, opdat ik weet wat zij hieronder verstaat en ik mijn beeld hierop kan aansluiten voor de rest van het interview.

- *In welke sociale situaties zie jij moeilijk verstaanbaar gedrag bij N?*

Om te achterhalen in welke sociale situaties N moeilijkheden ervaart.

- *Welk gedrag laat hij dan zien?*

Mede om de beginsituatie te bepalen wil ik weten hoe het moeilijk verstaanbare gedrag in sociale situaties er op dit moment uit ziet en achterhalen van welke vorm van moeilijk verstaanbaar gedrag er sprake is. Ook wil ik informatie verkrijgen voor de semigestructureerde observatie: welk gedrag laat N zien wanneer er sprake is van moeilijk verstaanbaar gedrag?

- *Waarom laat hij dat gedrag zien volgens jou?*

Graag wil ik weten wat mijn collega's vermoeden als achterliggende reden om te achterhalen van welke vorm van moeilijk verstaanbaar gedrag er sprake is en deze informatie, wanneer mogelijk, gebruiken in het sociale verhaal om de situatie te verduidelijken.

- *Welke sociale situatie is het meest ingewikkeld met en/of voor hem?*

Mede vanuit deze vraag wil ik achterhalen welke sociale situaties het meest ingewikkeld zijn voor hem.

- *Waarom vind je dat de meest ingewikkelde situatie?*

Ik wil achterhalen wat de sociale situatie zo ingewikkeld maakt en indien mogelijk deze informatie gebruiken om de social story te schrijven.

Casestudy

Bij N heb ik een semigestructureerd interview afgenomen om inzicht te krijgen in welke sociale situaties hij moeilijk vindt en waarom. Personen met ASS hebben moeite met onderwerpen voor conversatie. Zij praten vaak graag over hun speciale interesses. Vaak, gedurende de conversatie, kunnen ze zo gefocust raken op waar ze over willen praten dat ze niet reageren op wat de andere persoon zegt (Mesibov, Shea, Schopler, 2010). Dit is heel herkenbaar bij N: hij koppelt (vrijwel) iedere conversatie aan zijn beste vriend, een (knuffel)draak, in een game/fantasie situatie. Uit de interviews met mijn collega's is naar voren gekomen dat er bij N sprake is van reactief probleemgedrag volgens Kraijer (zoals besproken in het theoretisch kader), wanneer het gaat om sociale situaties. Waar dit uit blijkt zal ik nog verder bespreken bij de verwerking van de data. Het gedrag van N is een uiting van- of reactie op onlust, spanning, paniek en/of angst. In sociale situaties die moeilijk voor hem zijn lijkt hij onlust, spanning, paniek en/of angst te ervaren, wat zich uit in boosheid en probleemgedrag (in deze agressie). In het interview met N heb moeilijk omschreven als boos, omdat hij niet benoemt welke situaties hij moeilijk vindt.

Wanneer een medecliënt bijvoorbeeld onverwachte geluiden maakt, kan hij hier heel boos om worden. Hij benoemt dan niet: ik heb last van onverwachte geluiden, dat vind ik moeilijk. Hij vindt niet iets moeilijk: de ander doet wat fout voor hem. Om bovenstaande redenen is *boos zijn* topic voor conversation tijdens het interview.

Gespreksvoering dient afgestemd te worden op zowel niveau als tempo van het individu. De informatieverwerking voor personen met ASS verloopt veelal trager, omdat zij de informatie in expliciete stappen tot zich nemen (Schrurs, 2009). Verbale informatie ondersteunen met visualisatie is om deze reden vaak onmisbaar. Autistische kinderen (die de voorkeur geven aan een visuele modus) vinden het makkelijker om de conversatie te volgen en de bedoelingen en gevoelens van anderen te begrijpen wanneer de 'communicatie' visueel wordt weergegeven (Bogdashina, 2004, p. 269). Ik heb ervoor gekozen om het interview met N voor hem te visualiseren, opdat het voor hem duidelijker was wat er ging gebeuren, wat er van hem verwacht werd en wanneer het weer afgelopen zijn.

Schaalvragen kunnen gebruikt worden door en voor personen met ASS om uitdrukking te geven aan hun gevoelens. Ik heb gekozen voor schaalvragen om te kunnen achterhalen welke situaties hem meer boos maken (en meer ingewikkeld voor hem zijn) dan andere om hier vanuit mede te bepalen welke sociale situaties, en daarmee Social Stories, prioriteit hebben.

Tijdens het interview geeft N heel duidelijk aan dat ik niet teveel moet doorvragen over situaties op school of bij zijn ouders thuis: dan maak ik het ingewikkeld en raakt hij in de war. Ik realiseerde mij dat ik niet Social Stories voor hem in situaties op school en bij zijn ouders kon schrijven: daar hoor ik niet. Dit maakt het voor hem verwarrend om eventuele Social Stories voor op school of bij zijn ouders dan met hem te bespreken/voor te bereiden en zijn gedrag naar aanleiding daarvan observeren in die situatie. N. verwarren is zeker niet het doel van het onderzoek en derhalve heb ik ervoor gekozen hem alleen te observeren op zijn woning, de Burchtpoort. Wel heb ik dit informeel nog besproken met zijn mentordocente en zijn ouders. Zoals zal blijken uit het interview met de mentordocente van N is er op school geen sprake van probleemgedrag bij N. Wat hier de oorzaken van zijn is weer een ander onderzoek. Het is lastig voor haar om N in vastgestelde situaties op school te observeren, door de hoeveelheid leerlingen en het verdelen van de aandacht.

De ouders van N wil ik niet belasten met vragen over het moeilijke gedrag van hun kind en het verzoek hem te observeren in zo'n situatie. Zonder dat is alles al ingewikkeld genoeg.

3.3.4 Observeren

Om de theorie te toetsen wil ik gebruik maken van een semigestructureerde observatie. Graag wil ik vastleggen welk gedrag geobserveerd moeten worden, met daarbij ruimte tot waarnemen. Naar aanleiding van de geschreven en besproken social stories wordt er gedrag beschreven dat geobserveerd wordt. Ik wil kwantitatieve gegevens verzamelen om verandering van gedrag te kunnen meten. Wel vind ik het belangrijk dat er ruimte is voor toevoeging van waarneming, mocht er gedrag opgevallen zijn dat mijn collega's belangrijk vinden om te vermelden. Dit, omdat het kan voorkomen dat er nieuw gedrag is, dat niet op de observatielijst staat en om kwalitatieve gegevens te verzamelen over de werking van de social story. De gegevens naar aanleiding van de observatie worden bijgehouden in de dagelijkse rapportage gedurende vier weken.

Naar aanleiding van de interviews, de informele gesprekken, het analyseren van de *Formulieren Incident Melding Ons Tweede Thuis* en de teambespreking heb ik drie Social Stories geschreven over de volgende sociale situaties:

1. Kwijt zijn
2. Boos zijn
3. Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?

Voor het observatieschema verwijs ik naar bijlage 2.

3.3.5 Bevragen: teambespreking

Ik bespreek het doel van, de voortgang en wat er verwacht wordt met mijn collega's in de teambesprekingen om voor te lichten, draagvlak te creëren, hun mening te vragen/inventariseren, ten behoeve van de triangulatie en al mijn collega's te betrekken bij het onderzoek.

3.3.6 Social Stories

Uit het lezen en samenvatten van de geschreven bronnen, de interviews met collega's, het interview met N, het interview met de leerkracht van N en de informele bespreking met zijn ouders volgen er drie situaties waar ik een social story voor zal schrijven, vanuit het perspectief van N, aangepast aan het niveau van N, die (vanzelfsprekend) voldoen aan de kwaliteitscriteria voor een social story zoals omschreven in het theoretisch kader. De uitkomsten zullen (informeel) besproken worden met ouders, herkennen zij de situaties en hebben zij eventuele opmerkingen/aanvullingen?

In totaal drie verhalen en situaties, om de nieuwe informatie voor N overzichtelijk te houden en hem niet te overladen met informatie. Deze sociale verhalen zal ik gedoseerd aanbieden, afhankelijk van zijn reactie op de eerste social story zal ik afstemmen met collega's en N of er bijstelling nodig is en wanneer er begonnen kan worden met het werken met de volgende social story, volgens *de kwaliteitscirkel van Deming*, de PDCA (Plan Do Check Act). De PDCA-cirkel is een creatief hulpmiddel voor kwaliteitsmanagement en probleemoplossen. De cirkel beschrijft vier activiteiten die zorgen voor een betere kwaliteit. Het cyclische karakter garandeert dat de kwaliteitsverbetering continu onder de aandacht is.

De vier activiteiten in de kwaliteitscirkel zijn:

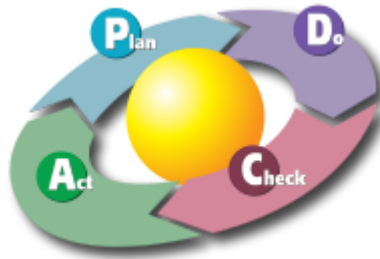
PLAN: Kijk naar huidige werkzaamheden en ontwerp een plan voor de verbetering van deze werkzaamheden. Stel voor deze verbetering doelstellingen vast.

DO: Voer de geplande verbetering uit in een gecontroleerde proefopstelling.

CHECK: Meet het resultaat van de verbetering en vergelijk deze met de oorspronkelijke situatie en toets deze aan de vastgestelde doelstellingen.

ACT: Bijstellen aan de hand van de gevonden resultaten bij CHECK⁵.

⁵ www.wikipedia.nl para. Kwaliteitscirkel van Deming, verkregen op 4 juli 2012.

Kwaliteitscirkel van Deming

De **PDCA** binnen dit onderzoek ziet er als volgt uit:

PLAN: Er wordt naar de huidige situatie (werkzaamheden) gekeken door het lezen (§3.3.2) en het bevragen (§3.3.3, § 3.3.5. en §3.3.6). Hieruit volgen drie sociale situaties waar een Social Story voor geschreven wordt. Zoals in § 2.3 beschreven staat, verschaffen Social Stories individuele en precieze informatie over die situaties die het kind als moeilijk of verwarrend ervaart. Het doel van de Social Stories is het vergroten van inzicht van het kind en hem of haar meer comfortabel laten voelen in en mogelijk gepaste reacties aandragen voor de sociale situatie.

DO: De drie Social Stories worden met N besproken, één voor één.

Week 1: Bespreken Social Story *Boos zijn*.

Week 2: Nog eens doornemen Social Story *Boos zijn*. Bespreken Social Story *Kwijt zijn*.

Week 3: Nog eens doornemen Social Story *Boos zijn*, Social Story *Kwijt zijn*. Bespreken Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?*

Week 4: N kiest welk Social Story hij nog eens door wilt nemen.

De Social Stories worden besproken in de rust van zijn eigen kamer, aan zijn tafel, één op één, omdat de ervaring leert dat N zich dan het best lijkt te concentreren op wat hem aangeboden wordt (binnen de woning). Iedere week zet ik met hem op zijn weekplanner wanneer wij weer samen een gesprekje hebben, opdat hij weet wanneer er wat gaat gebeuren. Op de dag zelf kiest hij het moment dat we samen een gesprek hebben en vullen we dat in, in zijn dagschema.

CHECK:

Week 1: Start observatie zoals beschreven in §3.3.4. voor Social Story *Boos zijn*. Bespreken met N: klopt de Social Story zo? Wat klopt er wel en wat klopt er niet? Moet ik wat veranderen?

Week 2: Voortgang observatie zoals beschreven in §3.3.4. voor Social Story *Boos zijn*, start observatie zoals beschreven in §3.3.4. voor Social Story *Kwijt zijn*. Bespreken met N: klopt het Social Story zo? Wat klopt er wel en wat klopt er niet? Moet ik wat veranderen?

Week 3: Voortgang observatie zoals beschreven in §3.3.4. voor Social Story *Boos zijn* en Social Story *Kwijt zijn*, start observatie zoals beschreven in §3.3.4. voor Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* Bespreken met N: klopt het Social Story zo? Wat klopt er wel en wat klopt er niet? Moet ik wat veranderen?

ACT: Indien N aangeeft dat er iets niet klopt in het Social Story en/of ik iets moet veranderen, dan voer ik deze aanpassing uit en bespreek ik het Social Story nog eens met hem.

3.4 Triangulatie

Een heel belangrijk kwaliteitscriterium in het praktijkonderzoek is de triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen (Harinck, 2010, p. 77). Bij praktijkonderzoek gaat het om betekenisgeving, om percepties van verschillende belanghebbenden. Verschillende gezichtspunten worden expliciet op tafel gelegd: vanuit verschillende invalshoeken/gegevens wordt naar een verschijnsel gekeken. Tevens is er sprake van triangulatie wanneer de zwakte van een instrument ondervangen wordt door meer dan één instrument in te zetten op eenzelfde onderzoeksvraag (Harinck, 2010).

Triangulatie bevordert de betrouwbaarheid en validiteit van het praktijkonderzoek. Graag wilde ik, bij aanvang van het onderzoek, ouders en zijn mentordocent interviewen over sociale situaties die ingewikkeld zijn voor N op school en thuis. Door het interview met N realiseerde ik mij hoe ingewikkeld het zal zijn om een social story te schrijven voor hem in een situatie waarin ik hem niet ken en waarin hij mij ook niet kan plaatsen. Daarnaast merkte ik dat het voorlichten en overdragen aan ouders en docent (het werken met social stories en het observeren van gedrag) veel van hen zal vragen, misschien teveel. De docent geeft aan het erg druk te hebben. Het is lastig hem specifiek te observeren in een bepaalde situatie. Ik wilde hem niet observeren op school: hoewel ik hem goed van school kan halen, hoor ik daar verder niet voor hem. Daarnaast is hij al kwetsbaar in de klas en wil ik die kwetsbaarheid niet vergroten door als begeleider van zijn woning daar aanwezig te zijn en hem te observeren. Zonder dat ik hier teveel over uit wil wijden, gebeurt er op dit moment veel in het leven van beide ouders en wil ik hen niet extra belasten met het gebruiken van social stories en gedrag het moeten observeren van het gedrag van hun zoon, tijdens een voor hen kwalitatief contactmoment. Wel vind ik het heel belangrijk om ouders bij het onderzoek te betrekken, door hen te informeren en te vragen naar hun mening en of zij gedrag herkennen of juist niet. Ouders zijn op de hoogte van mijn onderzoek en tonen zich enthousiast.

Ik vind het belangrijk om, zoals eerder genoemd, mijn collega's te betrekken bij het onderzoek: hoe meer invalshoeken hoe beter. Mede om de beginsituatie te bepalen heb ik ervoor gekozen om vijf collega's te interviewen, allen met een verschillende functie en invalshoek waarmee zij werken op de Burchtpoort.

Bij dit praktijkonderzoek is er meer dan één instrument ingezet op eenzelfde onderzoeksvraag om de triangulatie te bevorderen.

Het volgende hoofdstuk is een weergave en analyse van de verkregen data uit de beschreven methoden en instrumenten.

4. Resultaten

4.1 Data analyse

Dit onderzoek heeft zowel kwalitatieve gegevens (vanuit de interviews, (informele)besprekingen en semigestructureerde observatie) als kwantitatieve gegevens (vanuit de *Formulieren Incident Melding Ons Tweede Thuis* en de semigestructureerde observatie) opgeleverd. Om tot de resultaten van het onderzoek te komen, heb ik eerst de gegevens verkregen vanuit de interviews geordend in een matrix. Een matrix dient om antwoorden van meerdere personen op meerdere vragen compact weer ter geven. Het vergemakkelijkt de interpretatie van gegevens als de interviewvragen die bij elkaar horen samen in één matrix verwerkt worden. Ook is het informatiever als gegevens van meerdere respondenten in één matrix verwerkt worden (Harinck, 2010).

De kwantitatieve gegevens vanuit de *Formulieren Incident Melding Ons Tweede Thuis* heb ik verwerkt in een tabel en in een staafdiagram om de verkregen gegevens overzichtelijk weer te geven en aan de hand daarvan te bespreken.

De kwantitatieve gegevens vanuit de observatie heb ik tevens verwerkt in een tabel t.b.v. het overzicht. De kwalitatieve gegevens heb ik verwerkt in het schoenendoosmodel. Het schoenendoosmodel plaatst kwalitatieve gegevens zonder ordening bij elkaar en laat het aan de lezer over daar iets van te maken (Harinck, 2010). Ik heb gekozen voor het schoenendoosmodel, omdat de verkregen gegevens erg van elkaar verschilden. Naderhand zal ik de verkregen data bespreken.

4.2 Betrouwbaarheid

Met betrouwbaarheid wordt verwezen naar de herhaalbaarheid, de nauwkeurigheid van een 'meting'. Levert de meting bij herhaling hetzelfde op en is de meting voldoende nauwkeurig (Harinck, 2010)? Om dit onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken heb ik onder andere zoveel mogelijk gebruik gemaakt van betrouwbare bronnen: N, de professionals uit het werkveld, zijn ouders, gegevens vanuit analyse van *Formulieren Incident Melding*, literatuur (zo recent mogelijk) en observatie.

4.3 Validiteit

Met validiteit wordt bedoeld: meet het instrument wat we willen meten, is de uitslag geldig en klopt het beeld (Harick, 2010)? Om de validiteit van de te gebruiken instrumenten zoveel mogelijk te garanderen heb ik de verkregen data uit de interviews en de analyse van de *Formulieren Incident Melding* besproken met mijn collega's (teambespreking, inclusief gedragsdeskundige en teamleider) en de ouders van N. De uit te voeren observatie heb ik tevens besproken in de teamvergadering.

4.4 Vergelijking onderzoeksgegevens

4.4.1 Verkregen gegevens interview collega's en mentordocente

Zoals beschreven in §3.3.3 wil ik graag kwalitatieve gegevens verzamelen over het moeilijk verstaanbare gedrag van N in sociale situaties (welk gedrag wordt er gezien en als moeilijk verstaanbaar ervaren) en welke sociale situaties zijn het meest ingewikkeld voor N.

Om dit te kunnen vaststellen heb ik onderstaand interview afgenomen bij vijf medewerkers en de mentordocente van N. De vijf medewerkers zijn allen begeleiders vanuit een verschillende functie:

1. Een medewerkster Algemene Dagelijks Levensonderhoud (ADL);
2. Een persoonlijk begeleider (PB-er);
3. Een invalkracht;
4. Een assistentbegeleider;
5. Een leerlingbegeleider.

De verkregen antwoorden zijn verwerkt in onderstaande matrix, om de informatie volledig weer te geven en de interpretatie te bevorderen.

Vragen Respondent	Wat vind jij moeilijk verstaanbaar gedrag?	In welke sociale situaties zie jij moeilijk verstaanbaar gedrag bij N?	Welk gedrag laat hij dan zien?	Waarom laat hij dat gedrag zien volgens jou?	Welke sociale situatie is het meest ingewikkeld met en/of voor hem.	Waarom vind je dat de meest ingewikkelde situatie?
Collega 1	Verbaal agressief, tegen leiding en tegen elkaar en fysieke agressie.	Bij het wekken, wanneer hij naar beneden komt en bij het tandenpoetsen.	Bozig, tik geven, dreigen, porren, zowel naar begeleiding als naar medecliënten dreigen met fysieke agressie.	Misschien is hij jaloers, ik heb echt geen idee.	Het naar beneden komen in de ochtend.	Ik weet niet hoe ik met zijn gedrag om moet gaan. Het is lastig te doorbreken.
Collega 2	Wanneer ik het gedrag niet begrijp, agressie, zowel verbaal als fysiek.	De eetsituatie, wanneer cliënten elkaar niet begrijpen, eigenlijk in elke sociale situatie vooral met medecliënten in dezelfde ruimte, 1 op 1 niet.	Schreeuwen, schelden, dreigen, fysieke agressie (slaan, knijpen, schoppen).	Onduidelijkheid, onveiligheid, zich niet kunnen inleven in de ander, overvraging.	De eetsituatie.	In de eetsituatie zitten de cliënten "gedwongen" op elkaars lip. Er is geen afstand en je ziet en hoort alles. Hij heeft bijna niets anders te doen dan naar een ander kijken en dat is moeilijk voor hem.
Collega 3	Brutaal, schelden, fysieke agressie. Het moeilijkste gedrag vind ik wanneer ik het gedrag niet kan doorbreken of niet weet hoe.	Groepssituaties, ook 1 op 1 dan geeft hij wel eens een tik tegen je kont bijvoorbeeld, tijdens het tandenpoetsen, aan tafel, als hij moet wachten, het goed willen doen en daarbij jouw proces in de weg staan (bijvoorbeeld het corrigeren van medecliënten).	Boosheid, verbale agressie, scheld woorden, iets gooien.	Omdat het voor hem moeilijk is zich te verplaatsen in de ander. Anderen reageren ook op hem en dat begrijpt hij dan niet.	De eetsituatie, feesten, met z'n allen weg gaan.	Wanneer je met meerdere cliënten weg gaat kan je er niet alleen voor hem zijn. De rust pakken (bijvoorbeeld naar zijn kamer gaan) kan niet als je weg bent. Je bent dan met de groep en een mannetje dat tekeer gaat. Dat vind ik lastig, want hoe zorg je dan voor rust.

Collega 4	Gedrag waardoor de groepsdynamiek verstoord wordt en gedrag wat jij als begeleider niet begrijpt. Ik vind het moeilijk wanneer iemand doorgaat in zijn boosheid en ongrijpbaar is.	Tijdens het eetmoment, de ochtenden, momenten dat hij niet zo goed weet wat er van hem verwacht wordt, bijvoorbeeld tijdens het televisie kijken op de groep.	Verbaal heel aanwezig (harder praten), irriteert zich snel, dreigt met fysieke agressie (oog uitsteken).	In de losse momenten met onduidelijkheid wordt het onrustig en gebeurt er veel. Dit zijn voor hem teveel prikkels. De momenten duren ook te lang. Hij weet wel wat er van hem verwacht wordt tijdens het eten, bord leeg eten, maar niet als zijn bord al leeg is en hij moet wachten.	Het eetmoment springt eruit, al kan die situatie erg verschillen. Ook als een ander aan het gamen is en hij niet. Dat vindt hij moeilijk.	Het eetmoment vind ik het moeilijkst, omdat ik dan niet zo goed kan inschatten waar hij behoefte aan heeft, bijvoorbeeld wel of niet praten. Wanneer ga ik nou wel of niet in op zijn verhalen? Hij kan ook erg focussen op een ander, bijvoorbeeld als die eet met zijn mond open, en spreekt een ander daar op aan, maar hij heeft zelf ook erg slechte tafelmanieren. De ander wordt daar door hem op afgerekend en dat vind ik moeilijk. Ik vind het ook moeilijk als een ander aan het gamen is en hij neemt het over, omdat de ander het niet goed doet in zijn ogen. Dat is moeilijk te doorbreken.
Collega 5	Wanneer ik geen contact krijg en iemand wegloopt. Duwen, schoppen, een tik geven, stem verheffen, slaan bewegingen maken.	Drukke momenten, groepsmomenten (tijdens het eten, thuiskommoment, zowel bij ouders als uit school), bij verandering van situaties (zoals van de kamer naar beneden, het stoppen met gamen).	Luid praten, boos, onvoorspelbaar, slaan, vasthouden, lichamelijke nabijheid zoeken, maar daar de grens niet in kennen (bijvoorbeeld te hard knuffelen).	De situatie niet begrijpen, de situatie te druk vinden, de overgang niet willen maken (bijvoorbeeld stoppen met gamen), geen zin hebben in de volgende actie (bijvoorbeeld slapen).	De eetsituatie en de "vrije" momenten op de groep (voor hem en voor de rest).	Ik vind het zelf lastig om hem aan te spreken op gedrag, omdat ik soms het idee heb dat hij niet anders kan dan dat gedrag vertonen. Het is denk ik moeilijk voor hem, omdat hij een idee heeft van de situatie dat niet klopt met de werkelijkheid. Hij wil graag beneden zitten, maar het lukt niet altijd. Hij eist heel veel aandacht op, je mag alleen met hem bezig zijn en de rest moet stil zijn.

						Dat vind ik moeilijk.
Mentordocent	Wanneer iemand scheldt of bij agressie.	Eigenlijk heb ik nog nooit moeilijk verstaanbaar gedrag gezien bij N. Hij is wel eens boos.	Als hij boos wordt op school dan uit zich dat in boos kijken, zeggen "ik word boos", dreigen met slaan (niet in woorden, maar met gebalde vuist omhoog) en meestal huilen. In het afgelopen jaar heeft zijn docent hem ongeveer vier keer boos gezien. Wanneer hij boos is geweest kan je dat met hem nabespreken en "uitleggen" lijkt hem rust te geven. Hij komt het vertellen aan een van de docenten wanneer er iets is/hij een vraag heeft.	Wanneer hij iets moeilijk vindt om te begrijpen. Bijvoorbeeld bij gym vindt hij het soms moeilijk de spelregels te begrijpen.	De vrije momenten, tussen de lessen door zijn het meest moeilijk voor hem.	Er is dan geen docent in de nabijheid. Dit maakt de situatie onveilig voor hem. Hij vindt veel houvast bij de docenten. Wel lukt het hem een docent op te zoeken en om hulp te vragen indien nodig tijdens deze momenten.

Matrix: gegevens verkregen uit de interviews

In §2.4 zijn de vormen van probleemgedrag volgens Kraijer besproken. Uit de antwoorden op de vragen *In welke sociale situaties zie jij moeilijk verstaanbaar gedrag bij N?*, *Welk gedrag laat hij dan zien?* en *Waarom laat hij dat gedrag zien volgens jou?* maak ik op dat er sprake is van *reactief probleemgedrag* volgens Kraijer: het gedrag is een uiting van- of reactie op onlust, spanning, paniek en/of angst. Een teveel aan prikkels, overgangen, onduidelijkheid van een situatie, onbegrip (vanuit N, maar ook vanuit de omgeving) worden genoemd als oorzaken van het probleemgedrag. Het gedrag van N is dan zowel verbale als fysieke agressie, uiteenlopend van dreigen en schelden tot slaan en gooien met materiaal. Opvallend is dat er op school geen sprake is van probleemgedrag. De mentordocent geeft aan dat zij N in het afgelopen jaar ongeveer vier keer boos heeft gezien en hij lijkt dat niet anders te uiten dan iedere andere jongen van zijn leeftijd. Dit bevestigde voor mij de keuze om geen Social Story voor hem te schrijven in de school situatie.

De situatie die als meest ingewikkeld voor N naar voren komt is duidelijk de eetsituatie. Deze wordt door vier van de zes ondervraagden genoemd.

4.4.2 Verkregen gegevens vanuit het interview met N

Om inzicht te krijgen in welke sociale situaties N moeilijk vindt en waarom heb ik onderstaand interview met hem afgenomen, zoals beschreven in §3.3.3.

N vraagt wat ik nou weer voor hem bedacht heb. Ik leg uit wat we gaan doen. Hij leest het interview en zegt: Ik zet wel een rondje. N omcirkelt het cijfer van de mate van boosheid.

In de verwerking van het interview heb ik een kruisje achter het betreffende cijfer gezet. N is de casestudy, I is interviewer. Wat in het zwart staat had ik op papier bij me. Alles geschreven in het blauw is gezegd in het interview.

Interview met N

Ben je wel eens boos op andere mensen?

Op school

N: Ja, J pest samen met K en J.

Wat doen anderen dan niet goed?

N: Ze pesten mij.

Zet een kruisje bij hoe boos je dan wordt.

1= niet boos

10= heel boos

1	2	3	4	5 X	6	7	8	9	10
---	---	---	---	-----	---	---	---	---	----

Vertel eens waarom je dan boos wordt?

N: Soms wordt je zo gepest dat je er niet over durft te praten. Dat moet ik aan de juf vertellen. Niet ingewikkeld maken, dat is op school.

Bij papa

N: Nee joh, ben jij gek.

Wat doen anderen dan niet goed?

I: word je wel eens boos op de kinderen van de vriendin van papa?

N: nooit, want die zijn aardig.

Zet een kruisje bij hoe boos je dan wordt.

1= niet boos

10= heel boos

1X	2	3	4	5	6	7	8	9	10
----	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Vertel eens waarom je dan boos wordt?

Bij mama

N: nee joh, bij mama ook niet.

Wat doen anderen dan niet goed?

Zet een kruisje bij hoe boos je dan wordt.

1= niet boos

10= heel boos

1 X	2	3	4	5	6	7	8	9	10
-----	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Vertel eens waarom je dan boos wordt?

I: word je wel eens boos op de hond?

N: nee, dat regelt M (M is de vriend van mama).

I: word je wel eens boos op S (S is het broertje van N)?

N: meestal nooit op S. Wel als hij wat dingen doet ofzo, maar dat is moeilijk uit te leggen.

Dat zijn familiezaken, dan maak je het moeilijk voor mij.

Op de Burchtpoort

N omcirkelt twee kruisjes die staan voor twee medecliënten.

Wat doen anderen dan niet goed?

N: op J word ik een beetje boos, als hij arrogant doet.

N: op R word ik heel boos, hij maakt stomme geluiden en houdt geen rekening met anderen.

N: op begeleiding word ik soms boos.

Zet een kruisje bij hoe boos je dan wordt.

1= niet boos

10= heel boos

1	2	3	4	5X	6	7	8	9	10X
---	---	---	---	----	---	---	---	---	-----

Vertel eens waarom je dan boos wordt?

N: op J kan je niet heel boos worden, die is kleiner.

N: op R word ik heel boos door die stomme geluiden.

N: op begeleiding word ik meestal boos als ik iets wil en dan mag het niet.

Zoals in §3.3.3. besproken geeft N tijdens het interview duidelijk aan dat ik niet teveel moet doorvragen over situaties op school of bij zijn ouders thuis: dan maak ik het ingewikkeld en raakt hij in de war, de reden waarom ik ervoor gekozen heb hem alleen te observeren op zijn woning, de Burchtpoort. Het boos worden om geluiden van een medecliënt springt eruit: dat scoort hij op 10. Bergson en Huxley filter hypothese, suggereert dat de hersenen mensen beschermen tegen overlading van stimuli. Deze beschermende functie lijkt niet te werken bij mensen met ASS (Bogdashina, 2010). N geeft aan dat hij last heeft van geluiden van zijn medecliënten. Hij lijkt problemen te ondervinden bij het filteren van deze geluiden. Dit zal ik meenemen voor het schrijven van de sociale verhalen. Het moment dat N en R (bijna) dagelijks bij elkaar zijn, is de eetsituatie. Het gepest worden op school vond ik wel belangrijk om te bespreken met zijn docente, en heb ik ook gedaan, maar is geen onderdeel geworden voor dit onderzoek om redenen die eerder besproken zijn: ik hoor niet op school voor hem, de docente kan daar niet observeren en ik wil hem ook niet nog meer kwetsbaar maken door hem daar te observeren.

4.4.3 Analyse Formulieren Incident Melding

Om te kunnen weten *Hoe vaak er sprake is geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag, in casu agressie, van 1 april 2012 (start digitale formulieren) tot 6 juli 2012 (bespreking met N, eerste Social Story)* met als doel deze data te kunnen afzetten tegen verkregen data na het inzetten van de Social Stories, heb ik, zoals in §3.3.2 genoemd, de *Formulier Incident Meldingen* geanalyseerd op de volgende vormen van agressie:

Is er sprake geweest van agressie in de vorm van:

- LA: Lichamelijke agressie
- LD: Lichamelijk dreigen
- VA: Verbale agressie
- IA: iets afpakken van een ander
- KM: iets expres kapot maken of beschadigen
- OA: Overig agressief gedrag

In totaal zijn er 22 meldingen gedaan van agressie over de periode van 1 april 2012 to 6 juli 2012. De resultaten zijn verwerkt in onderstaande tabel en staafdiagram.

Vorm van agressie	Aantal keer voorgekomen
<i>Aantal geanalyseerde formulieren: 22</i>	
LA: Lichamelijke agressie	22
LD: Lichamelijk dreigen (al dan niet met een voorwerp)	4
VA: Verbale agressie	10
IA: iets afpakken van een ander	1
KM: iets kapot maken of beschadigen	0
OA: Overig agressief gedrag	0

Tabel: Vorm van agressie, zoals aangegeven op de meldingen incident formulieren in de periode van 1-04-2012 tot 6-07-2012

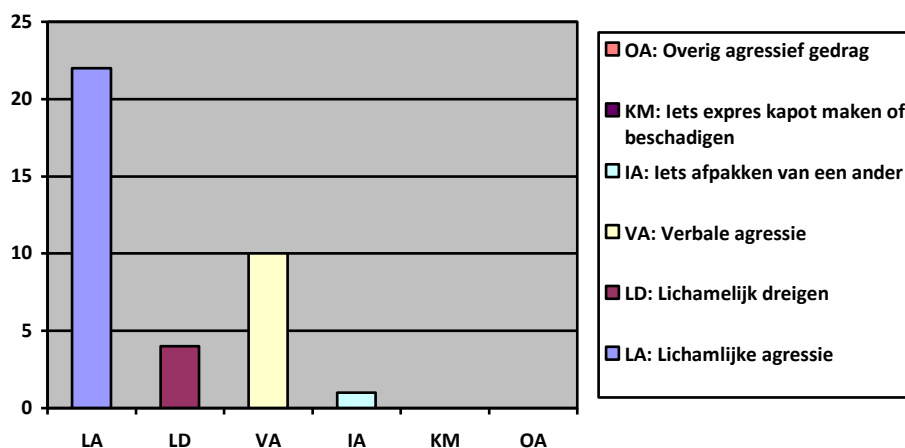

Diagram: Vorm van agressie, zoals aangegeven op de meldingen incident formulieren in de periode van 1-04-2012 tot 6-07-2012

Dat er meer vormen van agressie zijn dan meldingen klopt, omdat in een melding verschillende vormen van agressie voor kunnen komen.

Mede om te ontdekken welke situaties spanning opleveren bij N heb ik vanuit de Formulieren Incident Melding gescoord wat *de directe aanleiding is voor het moeilijk verstaanbare gedrag, in deze agressie, van 1 april 2012 tot 6 juli 2012*. De resultaten zijn verwerkt in onderstaande tabel.

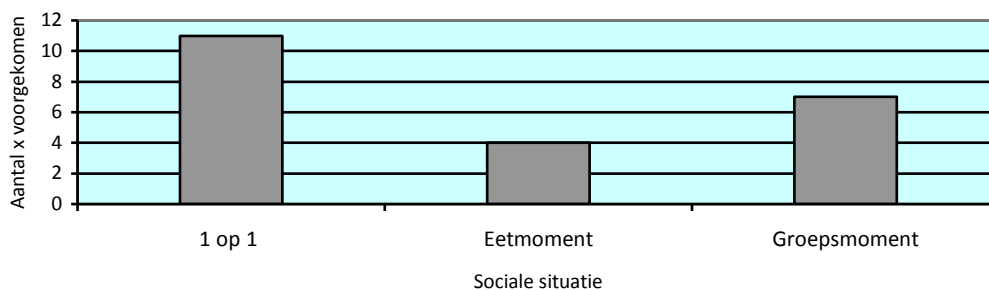
Aanleiding	Aantal keer voorgekomen
<i>Aantal geanalyseerde formulieren: 22</i>	
Verzoek tot het doen van taken	3
N wordt iets niet toegestaan	4
N wordt verzocht ergens mee te stoppen (bijvoorbeeld gamen)	6
Reactie op medecliënten	6
N kan iets niet vinden	3

Tabel: aanleiding voor agressie, zoals aangegeven op de meldingen incident formulieren in de periode van 1-04-2012 tot 6-07-2012

Verder wil ik graag weten *in welke sociale situaties is er sprake geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag, in casu agressie, van 1 april 2012 tot 6 juli 2012*.

Ik wil hierin mede ontdekken welke sociale situaties het meest ingewikkeld zijn voor N. De sociale situaties waarin agressie is voorgekomen volgens de Formulieren incident meldingen heb ik onderverdeeld in een één op één situatie (begeleider en N), het eetmoment en een groepsmoment, zoals drinken s'avonds. De sociale situaties waarin er sprake is geweest van agressie staan weergegeven in onderstaande staafdiagram.

Sociale situatie meldingen incidenten

Uit de analyse van de formulieren incident melding blijkt dat zijn agressie (moeilijk verstaanbaar gedrag) vooral voorkomt wanneer N verzocht wordt ergens mee te stoppen (een overgang te maken) en als reactie op zijn medecliënten. De meest voorkomende sociale situatie is een één op één moment met de begeleider. Opvallend hierbij is dat deze melding veelal voorkomt bij twee begeleiders. Vooral overgangen lijken dan bij N meer problemen op te leveren (hij wordt verzocht ergens mee te stoppen), afhankelijk van de begeleider. Zoals later ook naar voren zal komen bij bespreken van het Social Story *Boos zijn*, noemt N ook bij redenen waarom hij boos wordt, hangt er vanaf van/bij wie. Hier ligt misschien een andere taak voor mij als autismespecialist dan het verduidelijken van de sociale situatie voor N voor die momenten.

Samengevat valt uit de analyse van de *Formulieren Incident Melding* het volgende op:

- Er is vooral sprake van lichamelijke agressie al dan niet in combinatie met verbale agressie;

- Aanleiding voor moeilijk verstaanbaar gedrag zijn vooral bepaalde overgangen en als reactie op medecliënten;
- Moeilijk verstaanbaar gedrag komt het meeste voor in een één op één situatie, wel bij bepaalde begeleiders;
- Het eetmoment springt eruit als groepsmoment dat het meest ingewikkeld voor hem lijkt.

4.4.4 Teambespreking en bespreking met ouders

De resultaten vanuit de interviews en de analyse van de *Formulieren Incident Melding* heb ik besproken in de teamvergadering. Wat ik van mijn teamgenoten wilde weten was:

- Herkennen jullie de resultaten, zijn daar nog op- en/of aanmerkingen over;
- Voor welke drie sociale situaties ga ik een Social Story schrijven, met de resultaten als leidraad.

We bespreken de eetsituatie. Wat vooral moeilijk lijkt voor N dan zijn de geluiden die R kan maken. Dit klopt met wat N aangeeft tijdens het interview. We besluiten dat ik hier een Social Story over ga schrijven.

De momenten dat hij boos wordt wanneer hij verzocht wordt ergens mee te stoppen zijn divers en verschillen per dag en persoon. We besluiten dat ik een Social Story ga schrijven over boos zijn in het algemeen. Boos zijn mag (natuurlijk), maar wat kan je dan doen om te zorgen dat je je weer rustig voelt? Wanneer N boos is op de Burchtpoort uit zich dat vooral in moeilijk verstaanbaar gedrag. Misschien lukt het hem, wanneer voor hem duidelijk is wat hij dan kan doen, om boos zijn niet samen te laten gaan met agressie.

We bespreken de overige aanleidingen voor moeilijk verstaanbaar gedrag. Wanneer N iets kwijt is, wat toch regelmatig voorkomt, lijkt hij daar geen richting aan te kunnen geven, wat tot ingewikkelde situaties kan leiden, vooral in combinatie met zijn medecliënten. We besluiten dat ik een Social Story ga schrijven over "Kwijt zijn".

Met de ouders van N heb ik besproken waar ik graag een Social Story over wil schrijven voor N en of zij deze situaties herkennen. De gevoeligheid voor geluiden is herkenbaar voor N, niet in combinatie met R, maar wel dat N ook naar ouders noemt dat hij die geluiden vervelend vindt. Hoewel N noemt dat hij bij hen niet boos is, is dat wel eens zo, maar niet veel sinds hij niet meer thuis woont. Ze zijn benieuwd of hij wat kan met een Social Story over boos zijn. Dat het ingewikkeld is voor N wanneer hij iets kwijt is, is heel herkenbaar. Ouders kunnen zich vinden in de drie Social Stories.

4.4.5 Bespreking Social Stories met N

Zoals aangeven in de PDCA in §3.3.6 heb ik de Social Stories in de volgende volgorde besproken:

Week 1: Bespreken Social Story *Boos zijn*.

Week 2: Nog eens doornemen Social Story *Boos zijn*. Bespreken Social Story *Kwijt zijn*.

Week 3: Nog eens doornemen Social Story *Boos zijn*, Social Story *Kwijt zijn*. Bespreken Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?*

Week 4: N kiest welk Social Story hij nog eens door wilt nemen.

Ik heb het Boos zijn als eerste besproken, omdat dat bijna overkoepelend is. Het moeilijke verstaanbare gedrag van N komt veelal voort uit boos zijn (wat weer een uiting lijkt van onlust, spanning, paniek en/of angst). Volgens de PDCA heb ik aan N gevraagd of de Social Story zo klopt. Ik had beschreven bij *dingen die me boos maken: als ik verlies* en ook als er *iets kapot is*. N vertelde mij dat hij daar niet boos om wordt en wat hij dan doet. Dit heb ik uit de Social Story gehaald. Verder vertelde hij mij bij *Als ik moet stoppen met iets wat ik leuk vind* en *Als ik iets moet doen wat ik niet wil*. Dat het er vanaf hangt wie het hem vraagt. Dit heb ik aangepast in de Social Story. Verder vertelde hij mij dat de afbeeldingen die ik in de eerste instantie had gebruikt om de emoties te verduidelijken hem onrustig maakten. Ik vroeg hem welke afbeeldingen hij graag zou willen. Ik kon beter iets doen met draken, aldus N. Ik heb dit aangepast en onthouden voor de overige Social Stories. De aangepaste Social Story heb ik de dag daarna met hem besproken en hier had hij geen aanpassingen meer voor. De Social Story over *Boos zijn*, zoals deze uiteindelijk geworden is staat verwerkt in bijlage 3.

In de volgende week bespreek ik de Social Story over *Kwijt zijn* en in week 3 de Social Story over *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* Ik heb ervoor gekozen *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* als laatste te bespreken, omdat de eetsituatie het meeste voorkomt en dus zeker geobserveerd kan worden. Hoewel N wel regelmatig iets kwijt is, moet het natuurlijk ook net toevallig voorkomen.

Deze Social Stories vond N in een keer goed. Hoewel hij de plaatjes van draken liever in 3D had gehad. Helaas gaat de techniek van mijn computer niet zover.

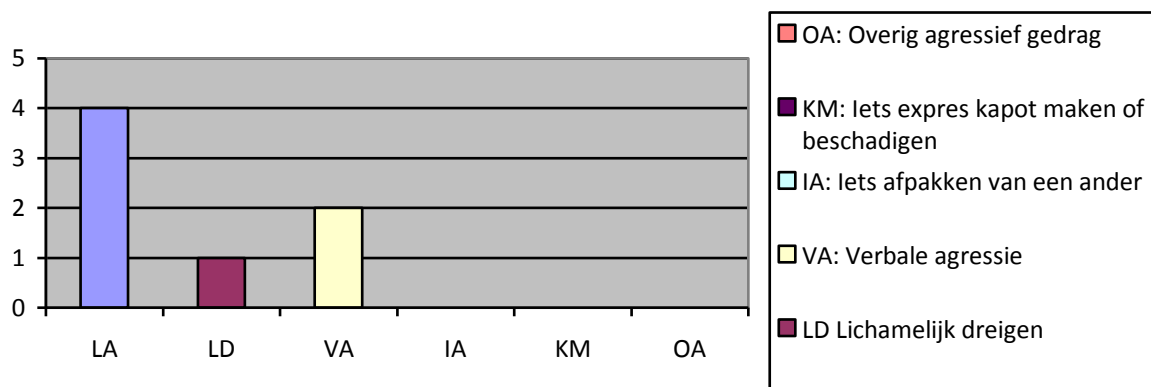
4.4.6 Verkregen data naar aanleiding van de observatie

De observatie is uitgevoerd zoals beschreven in §3.3.4 en de PDCA, om gedrag te observeren, semigestructureerd, met ruimte tot waarnemen. Ik wil kwantitatieve gegevens verzamelen om verandering van gedrag te kunnen meten met ruimte voor toevoeging van waarneming, mocht er gedrag opgevallen zijn dat mijn collega's belangrijk vinden om te vermelden. De gegevens naar aanleiding van de observatie zijn bijgehouden in de dagelijkse rapportage gedurende vier weken, met als startdatum de eerste bespreking van de Social Story *Boos zijn*. Ik heb in de teamvergadering besproken wat er van mijn teamleden verwacht werd: invullen wanneer N boos is, iets kwijt is en dagelijks invullen na het bespreken van de Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* Het observatieschema is weergegeven in bijlage 2.

Om te kunnen weten *Hoe vaak er sprake is geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag, in casu agressie*, van 6 juli 2012 (eerste bespreking Social story) 10 augustus 2012 (einde observatie) heb ik in de observatie naar dezelfde vormen van agressie gevraagd als uit de analyse van de *Formulieren Incident Melding* is voortgekomen. Om het aantal keer dat agressie is voorgekomen, en de vorm waarin, te kunnen afzetten tegen de periode vóór het werken met Social Stories heb ik de keren dat agressie is voorgekomen na het werken met Social Stories gescoord. De resultaten staan weergegeven in onderstaande tabel en staafdiagram. In totaal zijn er 18 observatieformulieren ingevuld.

Vorm van agressie <i>Aantal responses = 18</i>	Aantal keer voorgekomen
LA: Lichamelijke agressie	4
LD: Lichamelijk dreigen (al dan niet met een voorwerp)	1
VA: Verbale agressie	2
IA: iets afpakken van een ander	0
KM: iets kapot maken of beschadigen	0
OA: Overig agressief gedrag	0

Tabel: Vorm van agressie, zoals aangegeven op de observatieformulieren in de periode van 06-07-2012 tot 10-08-2012

Grafiek: Vorm van agressie, zoals aangegeven op de observatieformulieren in de periode van 06-07-2012 tot 10-08-2012

Om informatie te verkrijgen of N wat kan met de voorgestelde reacties vanuit het Social Story en of hij dit ook doet, heb ik de voorgestelde reacties verwerkt in het observatieschema. Het aantal keren dat dit gelukt is en de vormen van agressie die zijn voorgekomen per sociale situatie staan verwerkt in onderstaande tabellen. Verder heb ik per Social Story gevraagd naar: *Heb je het idee dat N iets heeft aan het Sociale Verhaal. Wat ging goed? Wat ging er mis denk je?* Ik heb hiernaar gevraagd om ruimte te creëren voor waarnemen. Graag wil ik weten of er sprake was van opgevalen gedrag. Dit, omdat het kan voorkomen dat er nieuw gedrag is, wat niet op de observatielijst staat en om kwalitatieve gegevens te verzamelen over de werking van de social story. De reacties op deze vraag heb ik verwerkt volgens het schoenendoosmodel volgens Harinck, omdat de antwoorden erg uiteenliepen.

Resultaten vanuit observatie Social Story *Boos zijn*, in totaal zes keer ingevuld.

Gedrag wanneer N boos is <i>Aantal responses = 6</i>	Aantal keer voorgekomen
<i>Voorgestelde reacties vanuit het Social Story</i>	
Hij heeft mij om hulp gevraagd	4
Diep ademhalen	0
Het uitpraten met de persoon waar hij boos op is	2
Tot 10 tellen	0
Naar muziek luisteren	3
Naar zijn slaapkamer gaan	6
Vertellen waarom hij boos is	6

Vorm van agressie wanneer N boos is	
LA: Lichamelijke agressie	4
LD: Lichamelijk dreigen (al dan niet met een voorwerp)	1
VA: Verbale agressie	2
IA: iets afpakken van een ander	0
KM: iets kapot maken of beschadigen	0
OA: Overig agressief gedrag	0

Tabel: Gedrag wanneer N boos is, zoals aangegeven op de observatieformulieren in de periode van 06-07-2012 tot 10-08-2012

Aangegeven in de vrije observatie:

- N gaat nog wel luid praten als hij boos is, maar hij heeft niet gescholden;
- Ik had de indruk dat hij echt probeerde rustig te blijven, maar toen zijn medecliënt te lang boos bleef, schold hij wel naar haar, waarna hij er wel meteen voor koos naar boven te gaan;
- Als hij echt boos is, is het moeilijk hem te wijzen op het Social Story;
- Hij vertelde aan I wat je moet doen als je boos bent. Hij heeft het wel onthouden.

Resultaten vanuit observatie Social Story *Kwijt zijn*, in totaal twee keer ingevuld.

Gedrag wanneer N iets kwijt is <i>Aantal responses = 2</i>	Aantal keer voorgekomen
<i>Voorgestelde reacties vanuit het Social Story</i>	
Ik heb gemerkt dat hij heeft nagedacht en zelf weer wist waar het was	0
Hij heeft mij om hulp gevraagd	2
<i>Vorm van agressie wanneer N iets kwijt is</i>	
LA: Lichamelijke agressie	0
LD: Lichamelijk dreigen (al dan niet met een voorwerp)	0
VA: Verbale agressie	0
IA: iets afpakken van een ander	0
KM: iets kapot maken of beschadigen	0
OA: Overig agressief gedrag	0

Tabel: Gedrag wanneer N iets kwijt is, zoals aangegeven op de observatieformulieren in de periode van 06-07-2012 tot 10-08-2012

Aangegeven in de vrije observatie:

- N wordt nog wel boos, maar hij zegt: jij moet me helpen. Hij vond het moeilijk dat ik niet meteen de groep af kon om hem te helpen zoeken. Even wachten lukte wel, maar hij liep onrustig door de woonkamer. Zijn jas lag nog bij zijn vader bleek, maar toen ik een vest voor hem vond, leek het ook goed.
- Zijn tas lag op de verkeerde plek. Helaas kon ik niet meteen van de groep af om voor hem boven te kijken. Toen ik aan hem vroeg of hij daar zelf kon zoeken, deed hij het met tegenzin, maar hij deed het wel.

Resultaten vanuit observatie Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* , in totaal tien keer ingevuld.

Gedrag n.a.v. geluiden tijdens het avondeten <i>Aantal responses = 10</i>	Aantal keer voorgekomen
Voorgestelde reacties vanuit het Social Story	
Ik heb gemerkt dat hij geprobeerd heeft aan andere geluiden te denken	3
Hij heeft mij verteld dat hij last heeft van geluiden van anderen	6
Vorm van agressie n.a.v. geluiden tijdens het avondeten	
LA: Lichamelijke agressie	0
LD: Lichamelijk dreigen (al dan niet met een voorwerp)	0
VA: Verbale agressie	0
IA: iets afpakken van een ander	0
KM: iets kapot maken of beschadigen	0
OA: Overig agressief gedrag	0

Aangegeven in de vrije observatie:

- N leek vanavond geen last te hebben van de geluiden van anderen, het eetmoment verliep goed;
- Hij heeft mij wel verteld dat hij last heeft van de geluiden van R, maar ik kan er ook niet altijd wat aan doen;
- Het lukt hem wel aan iets anders te denken, maar niet als de geluiden voortduren;
- Wanneer zijn bord leeg is gaat hij meer op geluiden van anderen letten. Als hij dan van tafel mag, gaat het goed.

4.5 Samengevat

Om te kijken of het moeilijk verstaanbare gedrag bij N is afgenomen heb ik de verschillende data vóór het inzetten van Social Stories en na het inzetten van Social Stories naast elkaar gezet in onderstaande staafdiagram.

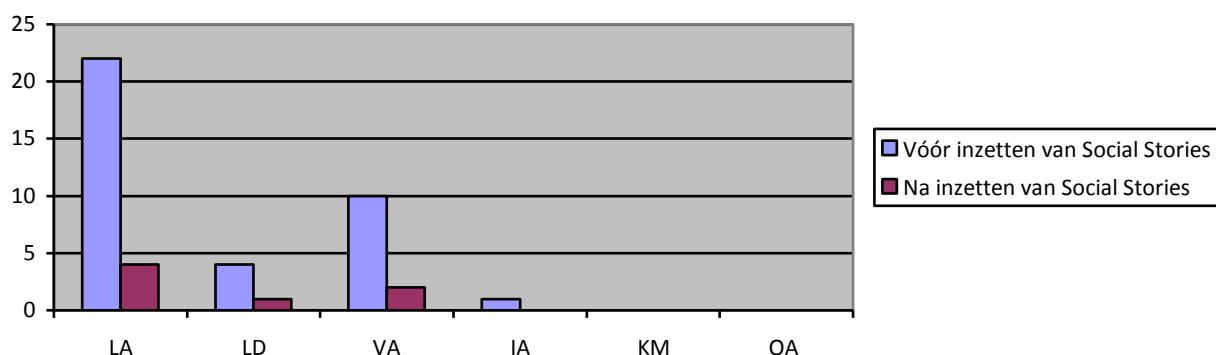

Diagram: aantal keren voorgekomen agressie vóór en na het inzetten van Social Stories.

Het moeilijk verstaanbare gedrag na het inzetten van de Social Stories is aanzienlijk minder dan vóór het inzetten van de Social Stories. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat er vier weken is geobserveerd na het inzetten van de Social Stories en de data vóór het inzetten van Social Stories zijn verkregen over een periode van dertien weken. Maar zelfs wanneer de tijdsduur wordt meegewogen, is het verschil aantoonbaar. In dertien weken tijd is er 22 keer sprake geweest van lichamelijke agressie. Even een rekensom:

$$\begin{array}{l} 13\text{weken}:4\text{weken}=3,25 \\ 22(x\text{ sprake van agressie}):3,25=6,8(x\text{ sprake van agressie}) \end{array}$$

In eenzelfde periode als de observatieperiode, namelijk vier weken, is er vóór het inzetten van Social Stories 6,8 keer sprake geweest van agressie. Na het inzetten van Social Stories 4 keer.

Uit de observatie blijkt dat N wat kan met de voorgestelde reacties vanuit de Social Stories, al is het nog niet altijd. Er zijn verschillende factoren die hierin een rol kunnen spelen, zoals wie er werkt, hoe hij zich op dat moment voelt en hoe zijn medecliënten zich gedragen. Het lijkt wenselijk het werken met Social Stories voort te zetten, opdat hij de voorgestelde reacties meer eigen kan maken.

In het volgende hoofdstuk worden naar aanleiding van de verkregen data, de deelvragen beantwoord, de hypothesen getoetst, volgt er een conclusie en een beschrijving van een eventueel vervolgtraject.

5. Conclusie en discussie

5.1 Beantwoording van de deelvragen

Wanneer spreken we van moeilijk verstaanbaar gedrag bij deze casus?

Uit de afgenomen interviews en de analysering van de *Formulieren Incident Melding* blijkt dat er sprake is van *reactief probleemgedrag* volgens Kraijer: het gedrag is een uiting van- of reactie op onlust, spanning, paniek en/of angst, zoals beschreven in §4.4.1. Het probleemgedrag uit zich in verschillende vormen van agressie:

- LA: Lichamelijke agressie
- LD: Lichamelijk dreigen
- VA: Verbale agressie
- IA: iets afpakken van een ander
- KM: iets expres kapot maken of beschadigen
- OA: Overig agressief gedrag

Zoals beschreven in §4.4.3.

Er zijn een aantal punten genoemd tijdens de interviews die ook onder moeilijk verstaanbaar gedrag vallen voor de medewerkers, zoals onvoorspelbaarheid en lichamelijke nabijheid zoeken, maar daar de grens niet in kennen (zoals te hard knuffelen). Ik heb ervoor gekozen deze punten niet mee te nemen in de observatie, omdat de mate waarin iemand onvoorspelbaar is voor een ander subjectief is en moeilijk te meten. Hiermee wil ik niet zeggen dat ik me kan voorstellen dat onvoorspelbaarheid als moeilijk wordt ervaren. Ethisch had ik moeite met het geven van knuffels (al is het te hard) te plaatste onder moeilijk verstaanbaar gedrag. Derhalve heb ik dat niet meegenomen in de observaties. Hiermee wil ik wederom niet zeggen dat ik niet kan voorstellen dat dit als moeilijk wordt ervaren.

In welke situaties is er sprake van moeilijk verstaanbaar gedrag bij deze casus?

De situaties waarin er sprake is van moeilijk verstaanbaar gedrag bij deze situaties zijn divers. De situatie die als meest moeilijk, het meest wordt genoemd, is de eetsituatie. Voor dit onderzoek heb ik data verzameld over de één op één situatie, N en begeleider, de eetsituatie en overige groepsmomenten. Deze situaties kwamen als meest moeilijk naar voren vanuit de *Formulieren Incident Melding*, wanneer N boos was.

Voor welke situaties wordt er een Social Story ingezet?

Na het bestuderen van de literatuur, de afgenomen interviews, het analyseren van de *Formulieren Incident Melding*, de teambespreking en een informeel gesprek met de ouders heb ik een Social Story geschreven voor de volgende situaties:

1. Wanneer N boos is;
2. Wanneer N iets kwijt is;
3. Voor de eetsituatie, specifiek gericht op geluiden die N als hinderlijk ervaart.

Wanneer is er sprake van vermindering van moeilijk verstaanbaar gedrag?

Er is sprake van vermindering van moeilijk verstaanbaar gedrag, wanneer er een afname gemeten is in de volgende vormen van agressie:

- LA: Lichamelijke agressie
- LD: Lichamelijk dreigen
- VA: Verbale agressie
- IA: Iets afpakken van een ander
- KM: Iets expres kapot maken of beschadigen
- OA: Overig agressief gedrag

5.2 Hypothesetoetsing

Aan de hand van de verkregen resultaten uit huidig onderzoek, wordt het volgende duidelijk over de vooraf opgestelde onderzoekshypothesen, zie hoofdstuk 2 §2.2 en §2.3:

Hypothese

Het gebruik van social stories verduidelijkt de context en voorkomt daarmee misverstanden.

Na het bestuderen van de literatuur, de afgenomen interviews, het analyseren van de *Formulieren Incident Melding*, de teambespreking en een informeel gesprek met de ouders van N heb ik drie social stories geschreven die de context van de beschreven situatie verduidelijken. Wanneer het gaat om de Social Story *Boos zijn*, voorkomt het verhaal niet een misverstand. Het misverstand is er al. Wel blijkt uit de verkregen data dat de Social Story ondersteunt bij het niet verergeren van het misverstand. Er is minder sprake van moeilijk verstaanbaar gedrag wanneer N boos is.

Dit is tevens het geval bij de Social Story *Kwijt zijn*. Uit de data blijkt dat N nog wel boos wordt. Wanneer er iets onverwacht kwijt is geeft het hem spanning. Wel is het zo dat er in de twee keer dat hij iets kwijt was geen sprake is geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag. Wanneer het gaat om de Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?* blijkt uit de data dat er minder sprake is geweest van moeilijk verstaanbaar gedrag tijdens het eetmoment dan vóór het inzetten van social stories. Het lukt N, al is het niet altijd, om om hulp te vragen en/of aan andere geluiden te denken die hij prettig vindt, zoals de zee.

Samengevat durf ik, naar aanleiding van de verkregen data, te stellen dat, afhankelijk van de beschreven context van de Social Story, het verduidelijken van de context misverstanden helpt voorkomen.

Hypothese

Het vergroten van inzicht bij de cliënt in sociale situaties, het meer comfortabel laten voelen van de cliënt in en mogelijk gepaste reacties aandragen voor de sociale situatie door een sociaal verhaal, draagt bij aan het reduceren van probleemgedrag.

Uit de observatie blijkt dat N de aangedragen reacties gebruikt en laat zien, al is het nog niet altijd. Het probleemgedrag is minder voorgekomen na het inzetten van de social stories dan in de periode daarvoor.

Naar aanleiding van de verkregen data is het zo dat het vergroten van inzicht bij de cliënt in sociale situaties, het meer comfortabel laten voelen van de cliënt en mogelijk gepaste reacties voor de sociale situaties aandragen, bijdraagt aan het reduceren van probleemgedrag.

5.3 Onderzoeksvraag

Voorafgaand aan dit onderzoek, is de volgende onderzoeksvraag gesteld:

Leidt het inzetten van de methode Social Stories tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag bij een jongen met ASS en een licht verstandelijke beperking (TIQ 75)?

Gedurende dit onderzoek zijn de deelvragen beantwoord en de onderzoekshypotheses getoetst, om de uiteindelijke hoofdvraag te kunnen beantwoorden.

Het inzetten van de methode Social Stories heeft geleid tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag bij een jongen met ASS en een licht verstandelijke beperking (TIQ75). Hierbij dienen wel de volgende punten in ogenschouw te worden genomen:

- Het inzetten van de methode Social Stories heeft geleid tot afname van moeilijk verstaanbaar gedrag, geen wegname;
- Er zijn meerdere factoren die kunnen hebben bijgedragen aan afname van het moeilijk verstaanbare gedrag in de observatieperiode, zoals:
 - begeleiders leren N beter kennen en begrijpen en zijn in staat misverstanden beter voor te zijn;
 - het is vakantieperiode en N lijkt mede daardoor meer ontspannen (ook de vakantie is gestructureerd voor hem);
 - N leert zijn begeleiders beter kennen wat hen meer voorspelbaar en betrouwbaar maakt voor hem;
- De ingezette Social Stories blijven onderhevig aan verandering en bijstelling. Zo is N afgelopen week uit het niets (zo lijkt het) fictie verhalen gaan schrijven over zijn draak. Hij kan hier uren achtereen ontspannen mee bezig zijn en vergeet dan zelfs zijn vaste gametijden. Het schrijven lijkt hem te ontspannen en kan eventueel, als hij dat ook vindt, opgenomen worden bij de Social Story *Boos zijn*, dingen die ik kan doen om me beter te voelen;
- Het is van belang de social stories te blijven doornemen met N, de frequentie periode afstemmend op zijn behoefte, om de verduidelijkte context helder te houden en de aangedragen reacties eigen te maken en kloppend te houden voor de situaties zoals die op dat moment spelen;
- De methode zal aanzienlijk minder werken (of niet) zonder de betrokkenheid van de mensen om N heen en de bereidheid om zich in N en de methode te verdiepen en hiermee te werken.

5.4 Verlegenheidsituatie

Terugkijkend naar de aanleiding tot het onderzoek, de verlegenheidsituatie, waarin de vraag rees of inzicht in sociale situaties N zou helpen en voorkomen dat hij gedrag vertoont waar anderen en hij last van ondervinden, ben ik blij om te merken dat dit, na het verrichte onderzoek, het geval is. Het inzicht van N, in de beschreven sociale situaties, lijkt vergroot en hij toont in zijn gedrag de voorgestelde reacties. Laatst vertelde hij zelf aan een medecliënte die op dat moment boos was en aan het gillen, wat ze beter kan doen. Precies volgens zijn eigen Social Story. Dit zegt mij, al lukt het hem zelf nog niet altijd wanneer hij boos is, dat de voorgestelde reacties hem wel wat zeggen en aanspreken.

De vraag van mij, mijn collega's, zijn ouders en op school over hoe hem te ondersteunen in om te gaan met sociale situaties waarin hij moeilijkheden lijkt te ondervinden (afleidend uit zijn gedrag), hebben de geschreven Social Stories een rol in gespeeld. Het verduidelijkt niet alleen de situatie voor N, maar helpt de omgeving ook om de situatie eenduidig te verklaren en hem hierin te ondersteunen op een voor hem voorspelbare manier: hij kent de Social Story.

5.5 Eventueel vervolgtraject

Vooruitkijkend naar een eventueel vervolgtraject, wanneer het gaat om N, wil ik graag met de methode Social Stories blijven werken, om sociale situaties te verduidelijken voor N. Graag zou ik, mits mijn collega's en N zich daar ook in kunnen vinden, een vast moment kiezen in de week dat er een Social Story met hem doorgenomen wordt. Hij kan dan kiezen welke, mits er een nieuwe Social Story is. Tot op heden heb ik de verhalen met hem doorgenomen en besproken. Maar ik zal ook niet altijd met hem blijven werken. Derhalve denk ik dat het goed is wanneer hij dit met meerdere personen kan en doet. N vindt de Social Stories leuk. Tijdens het doornemen toont hij zich enthousiast, niet geheel onbelangrijk hierbij zijn de plaatjes van de draken. Wanneer N het verhaal al goed kent verveelt het hem, maar dat kan hij duidelijk aangeven. Dan zegt hij: "Bla,bla,bla, weet ik allang". Als ik hem dan vraag: "Oh, maar vertel eens, hoe zit dat ook alweer"?, kan hij de punten uit het verhaal goed noemen.

Verder zou ik graag mijn collega's bekwamen in het schrijven van een Social Story (al ben ik hier zelf ook nog lang niet in uitgeleerd!). Tot op heden heb ik ze geschreven voor N, en eventueel andere cliënten, maar ik zou het zonde vinden als het werken met deze methode afhankelijk blijft en is van mij, zeker aangezien het werkt, N en de omgeving er plezier aan beleeft!

De gedragsdeskundige heeft mij gevraagd de methode Social Stories op de Kennisbank van Stichting Ons Tweede Thuis te plaatsten. Als zij de methode niet kent, en de gedragsdeskundige van het Expertiseteam binnen de Stichting, en zij werken op een groot aantal verschillende voorzieningen, dan zal er weinig tot niet met de methode binnen de Stichting gewerkt worden. Dat vind ik zonde. De Kennisbank is een tool voor het verspreiden en delen van kennis binnen de Stichting. Daarnaast is er jaarlijks de mogelijkheid om ideeën aan te dragen voor het cursusaanbod van de Stichting. Een cursus over de werking van de methode Social Stories, en het schrijven daarvan, kan naar mijn mening waardevol zijn voor de Stichting en vooral voor de mensen die er wonen. Ik zal dit opnemen met mijn leidinggevende.

6. Aanbevelingen

Vanuit het beantwoorden van de deelvragen, de hypothesetoetsing en het beantwoorden van de onderzoeksvraag, volgen mijn aanbevelingen en eventuele suggesties voor verder onderzoek.

6.1 Delen van kennis

Delen van kennis met het team om N heen (niet alleen de professionals) en Stichtingsbreed. Uit het onderzoek is gebleken dat het werken met Social Stories, N inzicht verschaft in sociale situaties, dat hij de voorgestelde reacties laat zien en het bijdraagt aan het afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag (zie hoofdstuk 4, §4.4.4). Het delen van de kennis over het werken met Social Stories en het schrijven daarvan in samenwerking met de omgeving en N is belangrijk voor het verschaffen van inzicht in de sociale situaties en draagvlak voor het werken met Social Stories.

Als het werken met Social Stories N inzicht verschaft in sociale situaties, hem zich meer comfortabel laat voelen in deze situaties en bijdraagt aan het afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag, zal dit kunnen gelden voor meer personen met ASS die wonen binnen Stichting Ons Tweede Thuis. Deze methode is nog onbekend binnen de Stichting. Het delen van de kennis over deze methode, middels de kennisbank en eventueel (indien mogelijk) middels een cursus zal een bijdrage leveren aan het empoweren van de professionals en de personen met ASS die wonen binnen de Stichting.

6.2 Doe niet meer wat niet werkt, doe meer van wat wel werkt

Ga, oplossingsgericht, in gesprek met de persoon met ASS. Door oplossingsgericht in gesprek te gaan met de persoon met ASS, creëer je ruimte om met eigen oplossingen te komen daar waar problemen worden ervaren in sociale situaties. Daarna kan bekeken worden, met de persoon met ASS, of deze oplossingen ook reëel en uitvoerbaar zijn in de praktijk.

Door op deze manier te werken neem je het perspectief van de cliënt uiterst serieus. Deze weet immers het best wat voor hem werkt (Visser, 2009).

6.3 Betrek de omgeving

Betrek de omgeving bij wat je doet omtrent de persoon met ASS. Gedurende dit onderzoek is er enthousiast en geïnteresseerd meegewerkt door de omgeving van N. Het viel mij op dat vooral zijn ouders teruggaven: wat leuk dat je daar zo mee bezig bent, ik ben benieuwd of het werkt. De werking leek hierbij ondergeschikt aan de interesse voor, de bereidheid te kijken naar N en hen daarin te betrekken. Het betrekken van de omgeving versterkt naar mijn idee te allen tijde de relatie tussen de betrokkenen (al dan niet professionals). Het versterken van het team om de persoon met ASS heen komt, naar mijn mening, ten goede van de persoon met ASS. Hoe meer iedereen op één lijn zit, hoe duidelijker de omgeving voor de persoon met ASS wordt en hoe meer steun hij of zij zal ervaren.

6.4 Suggestie voor verder onderzoek

Dit onderzoek is een individugericht onderzoek geweest, in één setting: de woning. De observatieperiode is er een van vier weken. Om meer informatie te verzamelen over de werking van Social Stories in het doen afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag en het kunnen generaliseren van Social Stories, is het wenselijk verder onderzoek te doen buiten de gegeven setting, gedurende een langere periode, bij meer personen met ASS. In 2008 heeft Jennifer Abraham onderzoek gedaan aan de Universiteit van Mississippi naar de generaliserende effecten van Social Story interventies voor individuen met Asperger. Uit haar onderzoek blijkt dat wenselijk gedrag bij drie van de vier deelnemers aan het onderzoek is toegenomen en ongewenst gedrag bij alle vier de deelnemers is afgenomen. Ik ben benieuwd of de resultaten uit het onderzoek van Abraham ook zullen blijken, wanneer er onderzoek wordt gedaan naar het effect van het werken met Social Stories in het doen afnemen van moeilijk verstaanbaar gedrag.

7. Persoonlijke reflectie

Hoewel ik voor voorgaande opleidingen ook praktijkonderzoek heb gedaan, was deze vorm van praktijkonderzoek nieuw voor mij. De manier van werken zoals beschreven in *Basisprincipes Praktijkonderzoek* door Harinck was mij niet bekend. Van de helder beschreven opbouw en de te nemen stappen heb ik veel geleerd en die kennis zal ik meenemen in mijn verdere beroepspraktijk. Vooral de zin “*Keep it simple stupid*” spookte regelmatig door mijn hoofd, wanneer ik over mijn eigen gedachten en ideeën aan het struikelen was.

Een valkuil van mij, weet ik vanuit eerder onderzoek en ook van het werken aan mijn PO opdrachten uit het eerste jaar, is teveel data/informatie verzamelen en vervolgens door de bomen het bos niet meer zien. Vooral het kiezen van het instrument voor dataverzameling en hoe deze dan vorm te geven, vond ik moeilijk: welke data heb ik nodig/wil ik weten en hoe verkrijg ik deze? Het nadenken hierover heeft bijgedragen aan mijn ontwikkeling als autismespecialist, omdat het me dwong stil te staan bij mijn manier van werken en dit te vertalen naar de praktijk. Het goed kunnen verantwoorden waarom je iets doet, maakt dat ik het ook kan uitleggen en overdragen aan medeprofessionals. Het overdragen van kennis vind ik een belangrijk (en leuk!) onderdeel van mijn werk.

Achteraf gezien ben ik lange tijd bezig geweest met het bepalen van de beginsituatie, waardoor er minder tijd was voor het verzamelen van de data na het inzetten van de Social Stories. Dit is iets wat ik een volgende keer anders zal doen, omdat het de verkregen data minder betrouwbaar maakt. Wel heeft het bijgedragen aan het vormen van het onderzoek en mijn eigen leerproces hierin. Nadenken, bijstellen en vooral de gesprekken met het team, ouders, de mentordocent en N zelf hebben belangrijke informatie opgeleverd. Het enthousiasme van N en de omgeving, maakte mij enthousiast.

Zelf ben ik, onbewust, gegroeid in het voeren van oplossingsgerichte gesprekken door N. Zijn IQ is aanzienlijk hoger dan dat van zijn medecliënten. De manier van werken op De Burchtpoort is veelal: bedenken hoe we het gaan doen en dan inzetten, kijken wat werkt. N kan heel veel zelf goed bedenken en zeggen wat voor hem werkt. De voorgestelde reacties in de Social Stories heb ik met hem besproken, reacties in verwerkt die hij al eerder had laten zien en/of reacties die hij zelf noemde. Oplossingsgericht werken heeft betrekking op interne oplossingen, gaat in kleine stapjes vooruit en start daar waar de behoefte aan verandering is (Visser, 2009). In de besproken sociale situaties was er behoefte aan verandering. Wanneer de “oplossingen” vanuit N zelf komen, zal dit zijn gevoel van zelfvertrouwen vergoten alsmede zijn vermogen tot het zelf oplossen van het probleem. Hoewel zijn oplossingen niet altijd haalbaar zijn (bijvoorbeeld, R moet maar verhuizen) kan ik hem wel ondersteunen in zoeken naar wat kan wel, wat kan niet, wat heeft eerder al gewerkt en wat kan je zelf doen. Voor mij betekende dit: minder zelf bedenken, meer praten met N. Hij weet het wel.

Zoals in de aanbevelingen mede naar voren is gekomen, zie §6.3, is de omgeving van N enthousiast geweest over het meewerken aan en vooral meedenken in de uitvoering van dit onderzoek.

Dit enthousiasme, enthousiastmeerde mij gedurende de uitvoering van dit onderzoek. Hierbij wil ik de stimulans en de bereidheid tot meedenken van mijn eigen omgeving niet vergeten.

Dankzij het meedenken, de kritische blik, de bemoedigende woorden en het vertrouwen van mijn 'critical friends', collega's, supervisor en medesupervisanten, ouders, collega's en onderzoek begeleidster is het me gelukt mijn masteronderzoek uit te voeren, daar zelf veel van te leren en het onderzoeksverslag te schrijven zoals het er nu ligt. Deze factoren hebben alle enorm bijgedragen aan mijn eigen leerproces tijdens het onderzoek, waarvoor dank!

Literatuurverantwoording

Abraham, J.A. (2008) – *Generalization effects of Social Story interventions for individuals with Asperger's Disorder*- The University of Southern Mississippi.

Bogdashina, O. (2010) – *Autism and the Edges of the Known World – Sensitivities , Language and Constructed Reality*, Dexter: Thomsom-Shore

Bogdashina, O. (2004). *Communicatiekwesities bij Autisme en Syndroom van Asperger – Spreken we dezelfde taal?-. Antwerpen-Apeldoorn: Garant, p. 268, p. 269*

Didden, R. (2005) *In perspectief – Gedragsproblemen, psychiatrische stoornissen en lichte verstandelijke beperking -. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, p. 6*

Gray, C. (2010). *Het Grote Sociale Verhalenboek-voor alledaagse sociale vaardigheden-. Huizen: Pica. p. 18, p.22, p.25, p.31, p.33, p.37, p.43, p. 45, p. 51, p.53, p.56.*

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen: Garant. p.73, p. 74, p. 77, p. 94, p.95, p. 122, p.126

Mesibov, G.B., Shea, V., Schopler, E. (2010). *The TEACCH approach to Autism Spectrum Disorders*. New York: Springer, p. 80

Roeyers, H. (2008). *Autisme: Alles op een rijtje*. Leuven: Acco. p. 12,13,58

Schrurs, J.B.J. (2009). *Psycho-educatie bij personen met Autisme Spectrum Stoornis – Wat zeg je van jezelf?-. VIA Educatie*

Serruys, M. (2005). *Aan de rand in het midden*. Antwerpen – Apeldoorn: Fontys OSO & Garant-Uitgevers n.v., p. 17, 18

Vermeulen, P. (2004). *Beter vroeg dan laat en beter laat dan nooit -De onderkenning van autisme bij normaal tot hoogbegaafde personen-. Vlaamse dienst autisme en EPO VZW.*

Vermeulen, P. (2009). *Autisme als context blindheid*. Leuven: Acco. Berchem: Epo. p. 29, p. 112, p. 230

Visser, C. (2009). *Doen wat werkt. Oplossingsgericht werken, coachen en managen*. Culemborg: Van Duuren Management.

www.leokannerhuis.nl , verkregen op 15 mei 2012, para. Theorie

www.thegraycenter.org, verkregen op 28 oktober 2011, para. ‘what are social stories ‘

www.wikipedia.nl, verkregen op 4 juli 2012, para kwaliteitscirkel van Deming

Bijlagen

Bijlage 1: Tien criteria voor het schrijven van een Sociaal Verhaal

Een Sociaal Verhaal beschrijft de situatie volgens de volgende tien afgebakende criteria:

- 1 **Eén doel:** Het doel van een Sociaal Verhaal is het delen van accurate informatie met gebruik van vorm, toon en inhoud die beschrijvend, betekenisvol en fysiek, sociaal en emotioneel veilig is voor het publiek. Elk Sociaal Verhaal heeft een rustige en bevestigende toon (Gray, 2010, p.22);
- 2 **Ontdekken in twee stappen:** Schrijvers verzamelen relevante informatie met het doel om:
 - a. hun begrip van het publiek in relatie tot een bepaalde situatie, vaardigheid of een bepaald concept te verbeteren, en/of
 - b. het specifieke onderwerp en de soort(en) informatie die ze in het verhaal delen te identificeren (Gray, 2010, p. 25);
- 3 **Drie delen en een titel:** een Sociaal Verhaal heeft een titel en een introductie die het onderwerp duidelijk omschrijft, een kern die details toevoegt en een conclusie die de informatie bekrachtigt en samenvat (Gray, 2010, p.31);
- 4 **Vier de vorm:** een Sociaal Verhaal heeft een vorm die de inhoud en betekenis ervan voor het publiek verheldert (Gray, 2010, p. 33)
- 5 **Vijf factoren die de toon en de woordkeus bepalen:** een sociaal verhaal heeft een geduldige en ondersteunende toon en vocabulaire, die worden bepaald door vijf factoren. Die factoren zijn:
 - a. Perspectief vanuit de eerste of derde persoon;
 - b. Positieve en geduldige toon;
 - c. Verleden, tegenwoordige en/of toekomstige tijd;
 - d. Letterlijke accuratesse;
 - e. Concreet taalgebruik (Gray, 2010, p. 37);
- 6 **Zes vragen die helpen bij het ontwikkelen van een verhaal:** Een Sociaal Verhaal beantwoordt relevante w-vragen: het beschrijft de context (**waar**); geeft informatie over de tijd (**wanneer**); geeft informatie over relevante mensen (**wie**); geeft belangrijke aanwijzingen (**wat**) beschrijft activiteiten, gedrag of uitspraken (**welke manier**) en vertelt over de redenen en de gedachten daarachter (**waarom**);
- 7 **Zeven soorten zinnen voor Sociale Verhalen:** Een Sociaal Verhaal bestaat uit beschrijvende zinnen met daarbij de optie om een of meer van de volgende soorten zinnen te gebruiken: perspectiefzinnen, drie zinnen die leiden, bevestigende zinnen en deelzinnen (Gray, 2010, p. 45);
- 8 **Een pr-acht-ige formule:** Een formule en zeven zinnen die waarborgen dat een Sociaal Verhaal beschrijft in plaats van beveelt (Gray, 2010, p.51);
- 9 **Bij negen kom je elkaar tegen:** Een Sociaal Verhaal wordt waar mogelijk aangepast aan de individuele voorkeuren, talenten en interesses van het publiek (Gray, 2010, p.53);
- 10 **Tien tips bij het aanpassen en implementeren:** De tien tips bij het aanpassen en implementeren en waarborgen dat het doel waarvoor je het Sociale Verhaal ontwikkelt tot uiting komt in het gebruik (Gray, 2010, p.56).

Bijlage 2: Semigestructureerde observatie

Datum:.....

Ingevuld door:.....

Welk gedrag laat N zien wanneer hij iets kwijt is:

- ☐ Ik heb gemerkt dat hij heeft nagedacht en zelf weer wist waar het was
- ☐ Hij heeft mij om hulp gevraagd
- ☐ Er is sprake geweest van agressie in de vorm van:
 - LA: Lichamelijke agressie
 - LD: Lichamelijk dreigen
 - VA: Verbale agressie
 - IA: iets afpakken van een ander
 - KM: iets expres kapot maken of beschadigen
 - OA: Overig agressief gedrag

Heb je het idee dat N iets heeft aan het sociale verhaal? Wat ging goed? Wat mist er denk je?

.....

.....

.....

.....

Welk gedrag laat N zien wanneer hij boos is:

- ☐ Hij heeft mij om hulp gevraagd
- ☐ Diep ademhalen
- ☐ Het uitpraten met de persoon op wie hij boos op is
- ☐ Tot 10 tellen
- ☐ Naar muziek luisteren
- ☐ Naar zijn slaapkamer gegaan
- ☐ Vertellen waarom hij boos is
- ☐ Er is sprake geweest van agressie in de vorm van:
 - LA: Lichamelijke agressie
 - LD: Lichamelijk dreigen
 - VA: Verbale agressie
 - IA: iets afpakken van een ander
 - KM: iets expres kapot maken of beschadigen
 - OA: Overig agressief gedrag

Heb je het idee dat N iets heeft aan het sociale verhaal? Wat ging goed? Wat mist er denk je?

.....

.....

.....

.....

Vervolg bijlage 2: Semigestructureerde observatie

Welk gedrag laat N zien tijdens het avondeten i.v.m. geluiden van anderen?

- ☐ Ik heb gemerkt dat hij geprobeerd heeft aan andere geluiden te denken
- ☐ Hij heeft mij verteld dat hij last heeft van geluiden van anderen
- ☐ Er is sprake geweest van agressie in de vorm van:
 - LA: Lichamelijke agressie
 - LD: Lichamelijk dreigen
 - VA: Verbale agressie
 - IA: iets afpakken van een ander
 - KM: iets expres kapot maken of beschadigen
 - OA: Overig agressief gedrag

Heb je het idee dat N iets heeft aan het sociale verhaal? Wat ging goed? Wat mist er denk je?

.....

.....

.....

.....

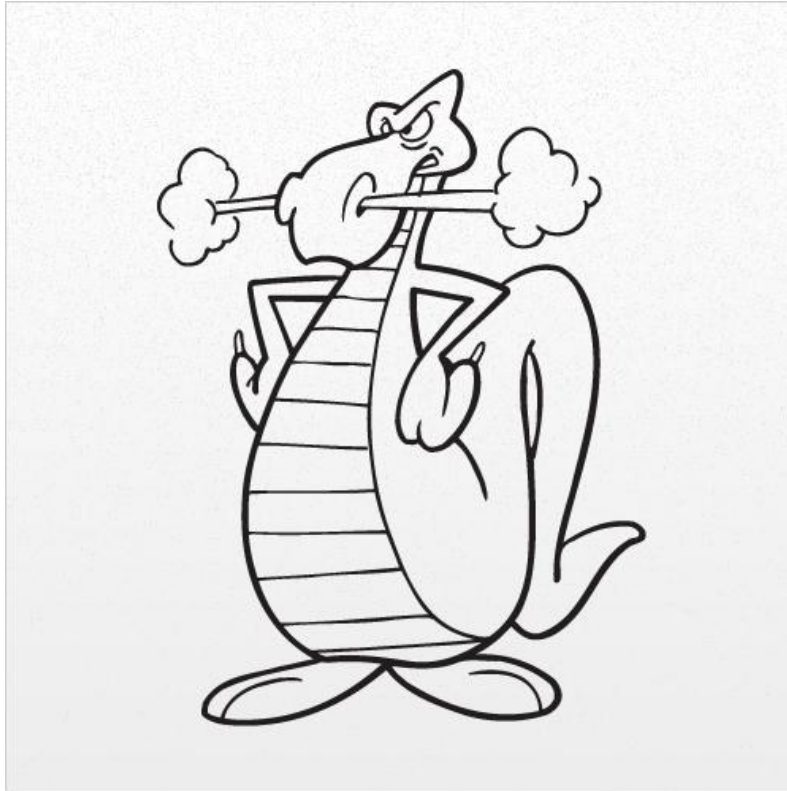
Mijn boek over boos zijn

Boos zijn is een normaal gevoel.
Iedereen is wel eens boos. Het is niet
erg om boos te zijn. Wanneer mensen
boos zijn zoeken ze naar een manier om
zich beter te voelen.

Dingen die me boos maken zijn...

- Als ik iets niet mag wat ik wel wil!
- Als het niet gaat hoe ik het wil!
- Iemand pakt spullen van me af!
- Als ik moet wachten!
- Als ik gepest word!
- Als ik iets kwijt ben!
- Als ik moet stoppen met iets wat ik leuk vind (hangt er vanaf van wie)!
- Als ik iets moet doen wat ik niet wil (hangt er vanaf wie het vraagt)!
- Als iemand zich niet aan de regels houdt!
- Als iemand geluiden maakt die ik vervelend vind!
- Weet je er nog meer?....schrijf maar op.....
-
-

Dingen die ik kan doen om me beter te voelen als ik boos ben.

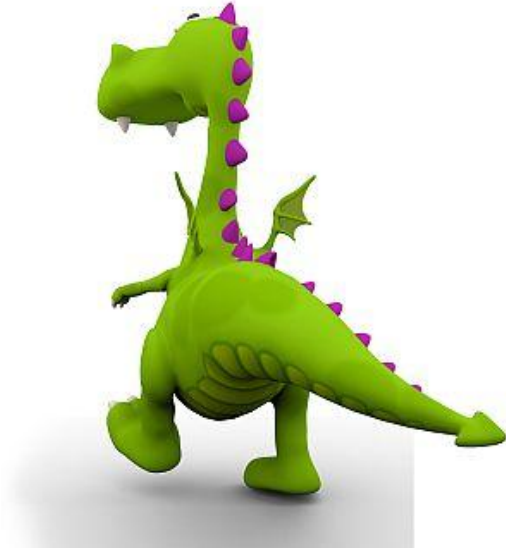

- Om hulp vragen aan begeleiding, een juf of meester of mijn ouders. Weet jij nog iemand die je kan helpen? Schrijf maar op:.....
- Diep ademhalen
- Het uitpraten
- Tot 10 tellen
- Naar muziek luisteren
- Naar mijn slaapkamer gaan
- Vertellen waarom ik boos ben
- Weet jij er meer?....schrijf maar op.....
-
-

Deze dingen zijn goed om te doen, omdat mijn boosheid dan over gaat en anderen mij kunnen helpen. Anderen vinden het fijn als ik dat doe en helpen mij graag. Nynke is superapeberetrots op mij wanneer ik om hulp vraag als ik boos ben.

KWIJT ZIJN

Soms ben ik iets kwijt. Dan staan de dingen niet waar ze horen. Ik hou er niet van als dingen kwijt zijn. Wanneer ik iets kwijt ben ga ik goed nadenken of ik weet waar het kan zijn. Rustig nadenken kan helpen bij herinneren waar iets kan liggen. Als ik niet weet waar het is ga ik naar een van mijn begeleiders en vertel ik wat ik kwijt ben. Mijn begeleider kan mij helpen met zoeken en misschien vind ik weer wat ik kwijt ben. Mijn begeleiders vinden het fijn wanneer ik vertel wat ik kwijt ben. Zij helpen me graag met zoeken.

Zou deze draak ook iets kwijt zijn?
Het lijkt alsof hij rustig zoekt naar iets.

Bijlage 5: Social Story *Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?*

Waarom maken kinderen geluid tijdens het avondeten?

De meeste kinderen maken geluid tijdens het avondeten. Soms vinden ze het gezellig om te praten. Soms hoor ik dat ze aan het eten zijn of andere geluidjes maken tijdens het eten. Het is moeilijk om helemaal stil te zijn tijdens het avondeten. Ik probeer niet op de geluiden van de andere kinderen te letten. Als ik er last van heb probeer ik aan andere leuke geluiden te denken, zoals het geluid van de zee. Ik mag het ook aan mijn begeleiders vertellen als ik last heb van geluiden. Zij hebben ideeën om mij dan te helpen.

Mmmmm, wat een lekkere burger heeft deze draak.
Zou hij geluidjes tijdens het eten ook lastig vinden?